

November 17, 2023

WESTERN ARMENIA

N° 005

ԺԱՅՈՒԱԿԵՐՏ ԱՌՅՈՒՃ, ՎԱՆՔ ԳՅՈՒՂ
LE ROCHER DU LION, VILLAGE DE VANK
ROCK LION, VANQ VILLAGE

Ի՞նչ է ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Հայերու հայրենիքը **Հայկական լեռնաշխարհն** է, որը կը զբաղեցնէ 400000 կմ² տարածք եւ կը գտնուի **երեք ծովերու միջեւ**՝ Միջերկրական, Կասպից եւ Սեւ, ծովի մակարդակէն 1500-1800 մ միջին բարձրութեամբ: **Հայկական լեռնաշխարհին** ամենէն բարձր կետը **Մասիս լեռան** գագաթն է (5165 մետր): Հայ ժողովուրդը հայկական **6 գաւառներուն** (Բիթլիս, Տրապիզոն, Վան, Կարին, Խարբերդ, Տիգրանակերտ-Դիարբեքիր) **բնիկ բնակչութիւնն** է, որը պատմականօրէն կը կոչուի «Հայաստան, ապա՝ թուրքական Հայաստան, իսկ այժմ՝ Արեւմտեան Հայաստան» եւ **Կիլիկիո**: Բարձրավանդակը **հայ արքաները** յաջորդէր են միմեանց՝ հիմնելով **բարգավաճ պետութիւններ**: Սակայն Հայկական լեռնաշխարհը **կայսրութիւններու՝** Աքեմենեաններու եւ Բիւզանդիոյ, արաբներու, մոնղոլներու եւ սելջուկ թուրքերու նւաճումներու եւ **պատերազմներու թատերաբեմ** էր: 1894 - 1923 թուականներուն **երեք յաջորդական թուրքական կառավարութիւնները՝** Օսմանեան կայսրութիւնը, երիտթուրքերը եւ Մուստաֆա Քեմալը, իրականացուցեր են **Հայերուն ցեղասպանութիւնը** Արեւմտեան Հայաստան՝ սպանելով **2 միլիոն մարդ**:

Ցեղասպանութենէ **մազապուրծ Արեւմտեան Հայաստանի** հայերը **վտարուեցան** իրենց պապենական հայրենիքէն եւ ցրուեցան աշխարհով մէկ, եւ այսօր հիմնականը **կապրին են արքային մէջ՝** առանց որեւէ իրաւունքի :

Բռնազաւթուած Արեւմտեան Հայաստան **դեռ ապրող հայերը** կը շարունակեն մնալ **թուրքական զաւթիչ** ուժերու գաղութային լուծին ճնշման տակ:

Համազգային վերակառուցման գործընթացին շրջանակները ձեւաւորուեց **Արեւմտեան Հայաստան** պետութեան կառոյցը, որու հիմքը ընկած է Արեւմտեան Հայաստանի **Ազգային խորհուրդը**, որն իր գոյութեան մասին յայտարարեց **Շուշի 2004 թուականին**:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԷՋ 2

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԵՆԱԿ ԱՔՐԱՀԱՄԵԱՆԸ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ Է ՏՈՒԵՐ
NEWINFO.AM ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ ՀԱՐԹԱԿԸ

ԷՋ 4

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ՔԱՐՕԶԱՐՇԱՆ ԱՌԱՐՏՈՒԵՑ

ԱՅՍՕՐ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԱԿԻ ՕՐՆ Է

ԷՋ 5

ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՑԵՐ ' «ՄԵԾ ՀԱՅՔ» ՊԱՏՄԱՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՆ

ԷՋ 6

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՐՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

ԷՋ 10

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆ

ԷՋ 12

ՄԱՐԻԱՄԻՆ ԴԱԶՈՒԱԾՔՆԵՐԸ. ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՆ
ՅԵՏԱԳԱ ԿԵԱՆՔԸ

ԷՋ 13

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԱՌԱԿՆԵՐԸ

ԷՋ 21

ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԶԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՔՈՒՆ ԱՒԵՐԵՐ Է ԲՈՆԱԶԱԽՈՒՈՒՑ ԱՐՑԱԽԻՆ ՅԱԴՐՈՒԹԻ
ՇՐՋԱՆԸ ԳՏՆՈՒՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

SOMMAIRE

PAGE 24

LE PRÉSIDENT ARMENAG APRAHAMIAN A ACCORDÉ UNE INTERVIEW À
LA PLATEFORME D'INFORMATION NEWINFO.AM

PAGE 25

EN ARMÉNIE OCCIDENTALE, LA CAMPAGNE ÉLECTORALE
EST ARRIVÉE À SON TERME

AUJOURD'HUI, C'EST LA JOURNÉE DE L'ARMÉE D'ARMÉNIE
OCCIDENTALE

PAGE 26

SOIRÉE HISTORIQUE ET CULTURELLE « METS HAYK »

PAGE 27

SUR LA QUESTION DES ARMÉNIENS D'ARMÉNIE OCCIDENTALE

PAGE 31

IDENTITÉ ARMÉNIENNE

PAGE 32

LES TATOUAGES DE MARIAM. L'AU
-DELÀ DE LA PHOTO HUMANITAIRE

PAGE 33

ENFANTS D'ARMÉNIE OCCIDENTALE

PAGE 40

GÉNOCIDE CULTUREL

L'AZERBAÏDJAN A DÉTRUIT L'ÉGLISE ET LA CULTURE ARMÉNIENNES
SITUÉES DANS LA RÉGION DE HADRUT, EN ARTSAKH OCCUPÉ

CONTENTS

PAGE 43

PRESIDENT ARMENAG APRAHAMIAN GAVE AN INTERVIEW TO THE
INFORMATION PLATFORM NEWINFO.AM

PAGE 44

IN WESTERN ARMENIA, THE PRE-ELECTION CAMPAIGN HAS COME TO AN
END

TODAY IS THE DAY OF THE ARMY OF WESTERN ARMENIA

PAGE 45

HISTORICAL AND CULTURAL EVENING "METS HAYK"

PAGE 49

ON THE QUESTION OF THE ARMENIANS OF WESTERN ARMENIA

PAGE 49

ARMENIAN IDENTITY

PAGE 51

MARIAM'S TATTOOS. THE BEYOND OF HUMANITARIAN PHOTOGRAPHY

PAGE 52

CHILDREN OF WESTERN ARMENIA

PAGE 59

CULTURAL GENOCIDE

AZERBAIJAN DESTROYED THE ARMENIAN CHURCH AND CULTURE
LOCATED IN THE HADRUT REGION OF OCCUPIED ARTSAKH

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԵՆԱԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԸ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ Է ՏՈՒԵՐ NEWINFO.AM ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ ՀԱՐԹԱԿԸ

Արմենակ Աբրահամյանը ծնվել է 1960 թվականի հուլիսի 15-ին: «Հայու Ճամփա» հայկական մարտարուեստի Հիմնադիր եւ վարպետ: ԱՀՀ-ի նախագահ:

Արմենակ Աբրահամյանը արժանատներով՝ Կարինից եւ Սեբաստիայից (Սազ) -ից է:

2006 թվականից ՄԱԿ-ում Արեւմտյան Հայաստանի պատվիրակության ղեկավարն է:

2011 թվականից Արեւմտյան Հայաստանի Կառավարության Հիմնադիր անդամ է:

2013 թվականից Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանի Հիմնադիր անդամ է:

Պարոն Աբրահամյան Արցախից բռնի տեղահանված անձանց գույքի նյութական փոխհատուցման հայցով դուք դիմել եք ՄԻԵԴ-ին:

Նախ անհրաժեշտ է պարզաբանել, որ Արեւմտյան Հայաստանը հաշվի չի առնում 1920 թվականին Ստալինի և Մուստաֆա Քեմալի կողմից ճանաչված իր Հայաստանի պետական տարածքների անջատումն ու ապամոնտաժումը որպես համապատասխան իրավական ակտ, այլ ավելի շուտ որպես ագրեսիա և օկուպացիա, մեր պետության տարածքները: Հետևաբար, ինչպես նշված է Սևրի Դաշնագրի 92-րդ հոդվածում, Հայաստանի, Ադրբեջանի և Վրաստանի միջև համապատասխան սահմանները կորոշվեն շահագրգիռ պետությունների միջև ուղղակի համաձայնությամբ: Նաև իր ժողովրդագրության և իր պատմության շնորհիվ Արցախը մեր պետության անբաժանելի մասն է, որը դե յուրե ճանաչվել է 1920 թվականին, այլ ոչ որպես այսպես կոչված ինքնավար մարզ, որը ենթադրաբար Ադրբեջանում համարվեք է նախիջևանին:

«Արցախի մասին» մեր օրենքը, որը հաստատվել է 2021 թվականի մարտի 1-ին, ճանաչում է Արցախի բնակչության ինքնորոշման իրավունքը և ինքնակառավարման կարողությունը, ինչը չի նշանակում Հայաստանի 1920 թվականից անկախանալ:

Սովետական Հայաստանից սխալ անվանումով Հայաստանի Հանրապետությունը նույնպես իրավաբանորեն մեր տարածքային ամբողջականության բաղկացուցիչ մասն է: Նրա դե ֆակտո անկախության իրավունքը և ինքնակառավարման կարողությունները ճանաչվել են Արեւմտյան Հայաստանի կողմից:

Հետևաբար, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան դիմելու հարցը չի եզրափակվում զոհերի կրած կորուստների փոխհատուցմամբ, այլ ավելի լայնածավալ փոխհատուցմամբ ողջ բնակչության կրած հանցագործությունների և Արեւմտյան Հայաստանի տարածքային ամբողջականության, ներառյալ, Արցախի.

Ինչ փուլում է այն գտնվում:

Խիստ անհրաժեշտ է հասկանալ. Առաջին՝ ՄԻԵԴ-ում յուրաքանչյուր դիմում հաշվի է առնվում անհատական պահանջի իրավունքի հիման վրա, ինչը հանգամանքներից ելնելով քայլ է դեպի արդարություն: Երկրորդ, դա կլինի Բարձրագույն դատարանը, որը պաշտոնապես կայացնում է վճիռ կամ որոշում: Հետագայում, կախված վճիռից կամ որոշումից, Եվրամիության նախարարների խորհուրդը պատասխանատվություն է ստանձնում պատիժը կիրառելու համար:

Արդյո՞ք ձեր հայցը ինչոր չափով կօգնի բռնի տեղահանված Արցախահայերին.

Այնքանով, որքանով դատավորների կողմից մեր օգտին վճիռ կորոշվի, դա Արեւմտյան Հայաստանի անբաժան մաս հանդիսացող Արցախում վերադարձի իրավունքի կիրառման նպատակն է:

Պարոն Աբրահամյան, որն է ձեր աշխատանքը ՄԻԵԴ-ում, արդյոք այն մեր իրավունքները ներկայացնելն է պաշտպանելով մշակույթը, լեզուն և վերջիվերջո աշխարհին ապացուցելու, որ հայը կա ու կմնա աշխարհի, որ ծայրում էլ, որ լինի:

Որպես Արևմտյան Հայաստանի Նախագահ իմ հիմնական խնդիրն է բոլոր առումներով պաշտպանել Արևմտյան Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրությունը և հետևաբար գործել բոլոր քաղաքական և իրավական մեխանիզմներով՝ որպես բնիկ հայ ազգի մեր իրավունքների պաշտպանության կիրառման համար:

Հիմնական ոլորտները մարդու իրավունքներն են, ներառյալ Արևմտյան Հայաստանում Հայերի դեմ ցեղասպանության հարցը, բայց նաև բնիկ հայ ազգի մշակույթի, լեզվի և մտավոր սեփականության պաշտպանության արդյունավետ հարցը:

Պարոն Աբրահամյան դուք լինելով Արևմտյան Հայաստանի Ազգային Խորհրդի նախագահ մի շարք ելույթներ եք ունեցել, ՄԱԿ-ի Խորհրդարանում ներկայացնելով որպես բնիկ ժողովուրդ Արևմտյան Հայաստանի հայերի դիրքորոշումները: Կասեք ինչ է նշանակում լինել բնիկ, և ովքեր են համարվում բնիկներ:

Ցեղասպանությանը հաջորդած տարածքում և տարագրության մեջ գտնվող հայերի կարգավիճակի հարցը հայության գոյատևման հիմնարար հարց է:

Այս հայ բնակչությունը ներկայանում է որպես մեկ ամբողջություն, մենք իրականում չգիտենք, թե ինչու է միայն որպես կրոնական փոքրամասնություն, այս կարգավիճակը իսկապես համապատասխանում է իր հին պատմության, իր բազմահազարամյա ավանդույթի ու մշակույթի, իր լեզվի, իր գիտելիքների և փորձագիտության, իսկ նրանց քաղաքակրթությունը, իհարկե, ոչ:

Էթնիկ կամ կրոնական փոքրամասնության կարգավիճակը չի համապատասխանում այս քաղաքակրթության մակարդակին, նրա ինքնորոշման իրավունքին և իր պետության տարածքային ամբողջականությունը պահպանելու իրավունքին: Ահա թե ինչու մեկդարյա ներկայացուցչության բացակայությունից հետո, Արցախն ու Շուշին ազատագրելուց հետո մենք որոշում ընդունեցինք վերակազմավորել ոչ միայն

մեր ազգային ներկայացուցչությունը, այլև մեր կառավարությունը, մեր խորհրդարանը և մեր նախագահական ինստիտուտը: Նաև միջազգային հանրության շրջանակներում մեր ներկայությանը մասնակցելու և աջակցելու համար մենք ընտրել ենք բնիկ ազգի կարգավիճակը, որը համապատասխանում է մեր կյանքի և գոյության իրականությանը:

Պարոն Աբրահամյան ասացեք խնդրեմ արդյո՞ք բնիկ ժողովուրդները իրավունք ունեն՞ դիմել միջազգային դատարան սեփական իրավունքները պաշտպանելու համար.

Բնիկ ժողովուրդները, որպես իրենց ինքնորոշման իրավունքի մաս, կարող են նաև ձևավորել իրենց Արդարադատության միջազգային դատարանը, դա նրանց որոշելիքն է, սակայն այսօր մենք հնարավորություն ունենք դիմելու Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան ձեռավորված Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրները կողմեն, ինչը լավ սկիզբ է:

Միջազգային քրեական դատարան դիմելու համար անհրաժեշտ է լինել ՄԱԿ-ի անդամ երկիր և վավերացնել Հռոմի պայմանագիրը, Արևմտյան Հայաստանն ամեն ինչ անում է այդ նպատակին հասնելու համար՝ չնայած իր տարածքի օկուպացմանը:

Գոհար Թորոսյան

ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ՔԱՐՕՋԱՐՇԱԽՆ ԱԽԱՐՏՈՒԵՑ

Նոյեմբեր 15-ին աւարտուեցաւ՝ Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովի 2023 թուականի Դեկտեմբերը կայանալիք երրորդ գումարման ընտրութիւններու քարոզարշաւը:

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային ժողովի նախագահ Նելլի Յարութիւնեանն ամփոփեց էլեկտրոնային քւեարկութեան արդիւնքները:

Ըստ էլեկտրոնային քւեարկութեան արդիւնքներու՝ 112 թեկնածուներէն անցողիկ շեմը յաղթալարեր են՝ Ժան Ղազարօսեանը, Արմենակ Աբրահամեանը, Լիդիա Մարգոսեանը, Նելլի Յարութիւնեանը, Գայանէ Թադեոսեանը, Սիմոն Տարոնեանը, Անդրանիկ Փերթակեանը, Արման Խաչիկեանը, Արման Գրիգորեանը, Յովհաննէս Դաւթեանը, Նարինէ Սահակեանը, Աշոտ Յարութիւնեանը, Վիդէտա Աղաեանը, Արմէնուհի Սահակեանը, Խաչիկ Հայկանեանը, Մարտին Խանեանը, Աննա Գրիգորեանը:

Ընդհանուր էլեկտրոնային քւեարկութեան արդիւնքներով անցողիկ շեմը յաղթալարեր է 16 թեկնածու:

Թղթային քւեարկութիւնը կշարունակուի մինչեւ նոյեմբերին վերջ:

ԱՅՍՕՐ ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՆԱԿԻ ՕՐՆ Է

Այսօր՝ նոյեմբեր 15-ին Արեւմտեան Հայաստանի բանակի օրն է: 1916թ. նոյեմբեր 15-ի՝ Ֆրանսիական կառավարութիւնը կ'որշէ, որ Հայկական լեզեոնը ղեկավարուելու էր ֆրանսիական սպաներու կողմէն, բայց որպէս օժանդակ զորամաս, ֆրանսիական բանակի մաս չէր կազմելու: Հայ մարտիկները կռուելու էին միայն թուրքերու դէմ եւ Կիլիկիոյ տարածքը: Արեւմտահայութեան բեկորներուն չվտանգելու նպատակաւ լեզեոնն անուանուեց ոչ թէ «Հայկական», այլ «Արեւելեան»:

Լեզեոնը անդամագրուեցան նաեւ Առաջին աշխարհամարտին բովոյժ անցած բազմաթիւ մարտիկներ, թուրքական բանակէն հայ գերիներ ու դասալիքներ, ինչպէս նաեւ մինչ Հայերուն դէմ իրականացուած ցեղասպանութենէ փրկուելու համար ԱՄՆ պանդխտած արեւմտահայ երիտասարդներ: Երկար զինավարժանքներէն ետք, 1918-ի գարնանը, շուրջ 4000 հայ եւ 1000 արաբ կամաւորներէն կազմուած լեզեոնին երկու գումարտակները մեկնեցան Պաղեստինեան ճակատ եւ Սեպտեմբեր 14-ի գիշերը տեղաբաշխուեցան առաջին գիծը: Արարայի (Ռաֆաթի) բարձունքներն կ'անուանէին «Թուրքերու երկրորդ Դարդանէլ»: Այն ողջ ռազմաճակատին ամենէն անառիկ յատուածն էր, որն անգլիական մեծաքանակ զորքերը դէպի հիւսիս առաջանալու համար 1918-ի մարտ-ապրիլ ամիսները երեք անգամ ապարդիւն փորձեր էին գրաւիլ: Առանց Արարայի գրավման անհնար էր սկսիլ դաշնակիցներու ընդհանուր հարձակումը, որու յաջող ելքին պարագային կ'ազատագրուէին Լիբանանը, Սիրիան ու նաեւ՝ Կիլիկիոն: Միաժամանակ Թիֆլիսի Հայոց ազգային խորհուրդը 1918թ. Յունիսի 4-ին Բաթումում պայմանագիր է կնքել թուրք ահաբեկիչներու հետ:

ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՑԵՐ՝ «ՄԵԾ ՀԱՅՔ» ՊԱՏՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՆ

2023 թուականի նոյեմբեր 17-ին Գեղարքունիքի մարզի Մեծ Մասրիկ Համայնքի դպրոցը տեղի ունեցավ Մեծ Մասրիկին Կերպարուեստի ստուդիոյ «Մեծ Հայկ» պատմամշակութային ցերեկոյթը, որը կազմակերպուել էր Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան հետ համատեղ: Ցերեկոյթը նիրուած էր Կերպարուեստին ստուդիոյ սաներու աշխատանքներու նախօրոք անցկըցուած մրցանակաբախշութեան յաղթողներուն: Արեւմտեան Հայաստանի կառավարութեան կողմէն շնորհուած շնորհակալագիրներու հանձնման արարողութեանը:

Մրցանակաբախշութեան կազմկոմիտէի անդամ էր նաեւ Արեւմտեան Հայաստանի արտաքին գործերու նախարար Լիդիա Մարգոսեանը, որի ներդրումը այս գործին մէջ շատ գնահատելի է: Միջոցառում-ցուցահանդեսին ներկա էին Վարդենիսին համայնքապետարանի, կրթական եւ այլ կառույցներու ներկայացուցիչներ, հիւրեր, ծնողներ:

Յաղթած սաներուն հանդիսաւոր պայմաններուն տրուեցան վկայականներ եւ շնորհակալագիրներ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան կողմէն:

<https://youtu.be/cIF8tZa4Lw>

«Մեծ Հայկ»
պատմամշակութային
առաջին ցերեկոյթը,
համագործակցությամբ՝
Արեւմտեան Հայաստանի
կառավարութեան հետ
ցուցահանդես
մասնակցությամբ՝ Մեծ
Մասրիկ կերպարվեստի
ստուդիայի սաների,
ցերեկոյթին իրենց հզոր ժող.
կատարումներով
կներկայանան՝ Միասնիկ
Ասատրյանը եւ Սամվել
Զաքոյանը:
Ամսի 17-ին ժամը՝ 14:00
Մեծ Մասրիկ միջնակարգ
դպրոցում:
Սիրով հրավիրում ենք...

Հարգանքներով
ՀՀ ԿԳՄՍՆ. ԳԴՄՍԿ
Մեծ Մասրիկ կերպարվեստի
ստուդիայի ղեկավար՝
Ջեֆրայ Թովմասյան

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՐՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

Օսմանեան Կայսրութեան շրջանը իշխանութիւնները տարբեր օրէնքներ ու կանօնագրութիւններ հրատարակելով, նպատակաուղղուած, երկրին մէջ մնացած հաիւթեանը հետեւադականօրէն դուրս էին մղեր տնտեսական կեանքէն եւ զանազան միջոցներով անոնց դրամագլուխը փոխանցեր թուրքերը:

Արեւմտեան Հայաստանին հայերը կողոպտուած էին, սակայն դեռ կը մնար պօլսահայութեան աչքի զարնող հարստութիւնը: Եւ թուրքերը պատեհ առիթը գտան հայերը կրկին կողոպտելու: 1942 թուականի Նոյեմբերի 11-ին Թուրական Ազգային մեծ ժողովը ընդունեց «Ունեցուածքի հարկի մասին» օրէնքը, որու կիրառմամբ կողոպտեցին պօլսահայերու վերջին լուման եւ անոնց մատնեցին աղքատութեան: Այսպիսով, Թուրքական իշխանութիւնները վերջնական հանգրվանի հասուցին Արեւմտեան Հայաստանի հայերու ունեզրկման գործընթացը:

Հայերուն ունեցուածքին ընդհանուր թաւանէն բաժին հասաւ նաեւ

օտար պետութիւններուն: Լքեալ գոյքերուն մասկը կազմէին օտար ապահովագրական ընկերութիւններուն՝ ոսկեդրամով վճարուած հայերու գումարները: Այս ապահովագրական ընկերութիւնները հայերուն նկատմամբ իրենց ստանձնած

ֆինանսական պարտաւորութիւնները չիրականացուելով՝ իրացուցին անոնց գումարները: Հայերուն հետ նոյն կերպ վարուեցան նաեւ Օսմանեան կայսրութիւն մուտք գործած օտար դրամատուները:

Ունեզրկելով ամբողջ ժողովուրդի մը, տիրանալով անոր դարերու քրտինքով եւ տքնութեամբ ստեղծուած ունեցուածքին՝ թուրքական իշխանութիւնները հետագային կարողացան լուծիլ պետութեանը եւ թուրքերո

ազգային անվտանգութեանը սպառնացող բազմաթիվ հարցեր: Նախ, հայերու հարստութեան յաշուին թուրքական իշխանութիւնները լցուցին իրենց դատարկ պետական գանձանակը, հոգացին պատերազմական մեծագումար ծախսերը, վճարեցին արտաքին պարտքերու զգալի մասը: Երիտթուրքական, հետագային արդեն, հանրապետական շխանութիւնները տնտեսական ասպարեզէն վերացուցին իրենց հզոր մրցակցին, անոր ինչքերու, անյատական շարժական եւ անշարժ գոյքերու իւրացումով ստեղծեցին ազգային կապիտալ: Այսօրուա թուրքական տնտեսութիւնը հենուած է հայերէն բռնագրաւուած ունեցուածքին վրայ:

Մուստաֆա Քեմալի ղեկավարած ազգայնական շարժումը, որու յաղթանակին արդիւնքը 1923 թուականի Հոկտեմբեր 29-ին ստեղծուեց Հանրապետական Թուրքիոն, կրկին հայկական ունեցուածքի յաշուին էր, քանզի այն ֆինանսաւորուեր է հայերուն ունեցուածքի բռնազաւթումով հարստացած թուրք կալվածատերերու, առեւտրականներու, զինուորականներու կողմէն:

Հայերէն կողոպտուած եւ ֆինանսներու նախարարութիւն պահուող հարստութիւնը նաեւ հանրապետութեան շրջանը պարբերաբար փրկեր է Թուրքիոն՝ բազմիցս դուրս բերելով տնտեսական տագնապներից: Ինչպէս թուրք պատմաբան Թաներ Աքչամն կը յաւաստէ, իրապէս, Թուրքիոն կը յիմնուի 1894-1915-1923 թուականներու Հայերու դեմ իրականացուցած ցեղասպանութիւններու վրայ:

Թուրքական կառավարութիւնը նիւթական պատասխանատւութիւն պետք է կրէի, քանզի իբրեւ պետութիւն կայացեր է հայերու դարերով ստեղծած հարստութեան կողոպուտին յաշուին:

Ըստ Փարիզի Խաղաղության վեհաժողովին՝ 1914-1919թթ.-ին հայության ամբողջական նիւթական կորուստը 1919թ.-ի գներով կազմեր է 19.130.982.000 ֆրանսիական ֆրանկ կամ 3.693.239.768 ԱՄՆ դոլար:

Հանձնաժողովը նաեւ պարզեր է, թէ հայության որ յատուածը յստակ ինչ կորուստներ կրած է: Եւ ասանկ Արեւմտեան Հայաստանին գիւղաբնակ հայերուն անյատական նիւթական կորուստը կազմեր է 4.601.610.000 ֆրանկ, քաղաքաբնակներու անյատական կորուստը՝ 3.235.550.000 ֆրանկ, իսկ ոչ անյատական նիւթական կորուստները՝ 6.761.350.000 ֆրանկ: Արեւելեան Հայաստանի եւ Կովկասի այլ հայաբնակ տարածքները հայերուն կրած նիւթական վնասները՝ իրենց մշտական բնակավայրերէն տեղահանուած հայերուն կորուստները կը կազմեն՝ 1.831.872.000 ֆրանկ, չտեղահանուած հայերուն կորուստները՝ 1.293.600.000 ֆրանկ, այլ նիւթական կորուստները՝ 1.407.000.000 ֆրանկ: Այս թվերու մեջ ներառուած չեն հայերուն 1920-22թ. կրած նիւթական վնասները:

Եթէ յաշուառուին նաեւ նշեալ ժամանակայատուածին կորուստները, ապա վերոնշեալ թին առնուազն պետք է 15-20%-ով մեծացոյն: Բնականաբար, խօսելով Հայերուն դէմ իրականացուած ցեղասպանութեան մասին, մենք առաջին հերթին, եւ գրեթէ բացառապէս, շեշտեր ենք հայ ժողովուրդին մարդկային կորուստները: Սակայն ցեղասպանութեան տարիները հայ ժողովուրդն ունեցեր է նաեւ հսկայական նիւթական կորուստներ:

Անվիճելի է, որ ցեղասպանութեան ածանցեալ նպատակներէն է եղեր հայ ժողովուրդին անյատական եւ հավաքական սեփականութեան իւրացումը: Միջազգային իրաւունքը կը յռչակէ՝ հանցագործը չպիտի վայելէ իր յանցագործութեան պտուղները:

Օսմանեան կայսրութեան մէջ ոչ թուրք ժողովուրդներու նկատմամբ դարեր շարունակ իրականացուած հալածանքի քաղաքականութիւնը չի շրջանցեր նաեւ լեզուական ոլորտը: Բնականաբար, այդ քաղաքականութեան գլխաւող նպատակն էր ստիպիլ կայսրութեան տարածքը բնակուող բոլոր ոչ թուրք ժողովուրդներուն չկիրառիլ եւ մոռնալ իրենց մայրենի լեզուները, փոխարէնը կիրառիլ թուրքերէն (օսմաներէն):

Լեզուի հետ կապուած հասարակական-քաղաքական զարգացումները Օսմանեան կայսրութեան մէջ առաւել ակտիւացան XIX դարի սկզբները, մասնաւորապէս՝ Թանզիմաթեան ռեֆորմներին զուգահեռ, երբ փորձ արուեց մտաւորականներու կողմէն պարզեցնիլ խրթին օսմաներէնը, սակայն այդ ջանքերը ունեին այլ թիրախ եւս՝ աւելցնիլ թուրքախօսութեան աշխարհագրութիւնը եւ մակարդակը: 1876 թ. ընդունուած օսմանեան սահմանադրութեանը առաջին անգամ թուրքերէնը տրուեց պետական-պաշտօնական լեզուին կարգավիճակ:

Թուրքերէնի պարտադրման մշակուած քայլերն ալ ավելի ցայտուն դրսեւորուեցին XX դարի սկիզբը երիտթուրքական կառավարման տարիներուն եւ ոչ թուրք ժողովուրդներու լեզուներու դէմ պայքարը սկսեց ձեռք բերել պետականորէն կազմակերպուած բնոյթ:

Օրինակ՝ ըստ ակադեմիկոս Հրաչիկ Սիմոնեանի, Պօլսի քաղաքային իշխանութիւնները քաղաքի ֆրանսերէն ցուցանակները 1-2 օրը փոխարինեցին թուրքերէնով, տարածուեց «պետք է գրուի թուրքերէն» կոչ-հրահանգը: Պետական կառոյցներուն զուգահեռ մուսուլման հասարակութիւնը նոյնպէս ընդգրկուած էր ոչ թուրք ժողովուրդներու լեզուներու դէմ պայքարը, եւ կ'արձանագրուէին այլալեզու ցուցանակներու կոտորում, այլախօսներու դէմ հրապարակային բռնութիւններ եւ այլն:

Այս յալածանքները եւ սպառնալիքները տուին որոշ արդիւնքներ եւ ահաբեկուած առեւտրականները, արհեստաւորները, հիւրանոցատերերը եւ այլն սկսեցին իրենց խանութներու, արհեստանոցներու, հիւրանոցներուն հայերէն, հունարէն, ֆրանսերէն, իտալերէն գրութիւնները դարձնիլ թուրքերէն: Ինչպէս ազգայնամոլական քաղաքականութեան այլ բաղադրիչներ, այնպէս ալ ոչ թուրք ժողովուրդներու մայրենի լեզուներու դէմ պայքարը գրեթէ նոյն մեթոդներով կը շարունակուի նաեւ հիմա:

Լեզուի կամ առաւել կոնկրետ լեզուական ձուլման խնդիրը ազգայնամոլական ուժերու օրակարգն էր Քեմալական Թուրքիոյ հիմնադրման արդեն առաջին տարիներու: Ասանկ, 1925 թ. թուրքական թերթերը քարօզական յայտարարութիւններ կը տպագրուէին, որտեղ ի շարս թուրքական ապրանք գնելու, թուրքական խանութներէն օգտուելու կոչերուն՝ յստակ կը նշուէր. «Թուրքերէն չխօսողը մի՛ պատասխանիր»:

«Հայրենակից, թուրքերեն խօսեր» ակցիային, ըսպես կոչուած, իրաւական ձեւակերպումը կարող ենք համարիլ 1937 թ. Դեկտեմբերը 27-ին ՀԺԿ երեսփոխան Սաբրի Թոփրաքի խորհրդարանին ներկայացուցած օրենքին նախագիծը, որը վերնագրուած էր «Ազգային թուրքական լեզուի փոխարեն օտար լեզու կիրառողներուն պաժելու մասին», համաձայն որու կ'արգելուէր հանրային վայրերը, բացի թուրքերէնից, այլ լեզու կիրառիլ՝ հայերեն, հունարէն, ֆրանսերէն: Ըստ այդ նախագծի առաջին յօդուածի, բռնիզաւթուած Արեւմտեան Հայաստանի քաղաքացիները, բացի թուրքերէնէն, այլ լեզուներ կարող էին կիրառիլ «միայն իրենց տանը», տունէն դուրս անգամ ընտանիքին անդամներու հետ յաղորդակցուելու ժամանակ մայրենի լեզուին կիրառումը պետք է պատժուէր. «24 ժամէն մինչեւ մէկ շաբաթ ժամանակաւ, կամ տուգանքով տասը լիրայէն մինչեւ 100 լիրա»: Այսինքն բնիկ ժողովուրդը՝ իրենց բռնազաւթուած հայրենիք չէին կարող խօսիլ մայրենը լեզուով: Այս օրենսդրական նախագիծը նաեւ կ'ենթադրուէր մատնիչներու հոծ բանակին մը ստեղծումը, որը իշխանութիւններուն կյայտներ «կարգազանցներու» մասին: Բացի այդ, օրենքը կը նախատրէր, որ այն անձինք, ովքեր կդապարտուէին այդ յօդուածով, չէին կարող աշխըտիլ որպէս ուսուցիչ, դատապաշտպան, լրագրող, անոնց դիպլոմները պետք է չեղեալ յամարուէին: Ծիշտ է, այս օրենսդրական նախաձեռնութիւնը իրաւական կարգավիճակ չստացաւ, սակայն փաստացի ատոր շատ դրոյթներ կեանքի կոչվեցին:

«Հայրենակից, թուրքերեն խօսեր» նախաձեռնութիւնը շարունակուեց նաեւ հետագային՝ 1930, 1940, 1960-ականներուն եւ գլխաւոր շարժող ուժը ուսանողական ու երիտասարդական ազգայնամոլական կազմակերպութիւններն էին: Սակայն կարելոր է փաստիլ, որ «Հայրենակից, թուրքերեն խօսեր» նախաձեռնութիւնը,

ըստ էութեան, երբեւէ չի դադրեր. եթէ պաշտօնապէս սկսուեր է 1928-ին, ապա դադարեցուելու մասին գրեթէ ոչ մի փաստ չկա եւ Բռնազաւթուած Արեւմտեան Հայաստանը այսօր ալ նոյն կերպ կը շարունակուի, իսկ հասարակութեան տրամադրութիւնները ալ աւելի ագրեսիւ են դարձեր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆ

Ինչ կապ ունեն Մուշկիները հայերի հետ

Մեր օրերը սակավաթիվ ժողովուրդներ կրան յապարտանալ իրենց հին արմատներով: Անոնց թիւն են հրեաները, չինացիները, եթովպացիները, բասկերը եւ հայերը: Անյնար է հարիւր տոկոսանոց ճշգրտութեամբ ըսիլ, թէ որքան հին է Հայաստանը, բայց մենք փորձեր ենք վերլուծիլ ամէնատարածուած տեսութիւնները եւ պատկերացում կազմիլ, թէ որտեղէն կը սերեն հայերը:

Ռուս պատմաբան Իգոր Դյակոնովը տեսութիւն է առաջացուցեր, որ Հայերը պետք է նոյնացուին Մուշկիներու հետ, ժողովուրդ մը, որը վկայուած է ասորիներու, իսկ անելի ուշ՝ վանական արձանագրութիւնները, ինչպէս նաեւ լուվիացիներու եւ, յնարաւոր է, յոյներու կողմէն:

Համաձայն ասորական արձանագրութիւններու՝ Մուշկիներն իրենց դաշնակից Ուրումու եւ Կասկային հետ (երբեմն կը կոչուին Գագաներ, Կասկեաններ կամ Ափիշլու) փորձեր են ներխուժիլ Ասորեստան հիւսիսէն: Այս Մուշկիները հետադարձաբար ստեղծուել են «Արեւելեան Մուշկիներ»: Հավանաբար, Մուշկիներին յաղթելէն ետք Ասորեստանի թագաւոր Թիլգրաթ-Պիլեսար I-ը անկէ շատերուն վերաբնակեցուց հիւսիսային Սիրիա:

8-րդ դարը Մուշկի կոչուող խումբը կը յիշատակուի Վանի թագաւորութեան (Ուրարտական) եւ Ասորեստանի տարեգրութեան մէջ, որպէս Կիլիկիոյ մօտ գտնուող Թաբալ: Այս խումբը հետագային կոչուեց «Արեւմտեան Մուշկի»:

5-րդ դարի յոյն պատմիչ Հերոդոտոսն ըսեր է. «Հայերը՝ զինուած են փռիւզիական ոճով»:

Հերոդոտոս գրեր է, որ փռիւզիացիները ծագումով Մակեդոնիայէն են: Դյակոնովը, օգտագործելով Հերոդոտոսի գրածը եւ այն փաստը, որ ասորեստանցիները, ըստ երեւոյթին՝ Մուշկիներին կը կանեն փռիւզիացիներու հետ: Դյակոնովը կը սկսէ պնդիլ, որ Մուշկիները կա՛մ նոյն փռիւզիացիներն էին, կա՛մ սերտորեն կապուած խումբ, որը կը յետեւեր անոնց Բալկաններէն արեւելքէն դեպի Հայաստան: Տարօրինակ կերպով, Դեակոնովը (եւ այլ գիտնականներ) նոյնպէս Մուշկիները կը կապեն յոյներու կողմէն հաստատուած մոսկիներու հետ, թեւ հոյները կը տարբերակեն մոսցիներու եւ փռիւզիացիներու միջեւ:

Հին յոյները (օրինակ՝ Հեկատեոս Միլետացին) Մոսիսոյին տեղադրեցին ժամանակակից հիւսիսարեւելեան Թուրքիոյ Պոնտական շրջանը եւ, յաւանաբար, նաեւ Իրան՝ Ուրմիա լճին մօտ:

Բացի այդ, Դյակոնովը եւ միւսները ենթադրեր են, որ Վրաստանի Զավախքի մեսիւթները/մոշները նոյնպէս մուշկի են եղած, ինչի պատճառաւ ոմանք կենթադրեն, որ մուշկին կը խօսի քարթւէլերէն լեզուով:

Տաւռք, անոնք իրենց լեզուի ոչ մի գրառում թողած են: Անոնց հետ կապուած միակ անձնական անունն է մ.թ.ա 8-րդ դարի Մուշկի (արևմտյան) Միտա թագաւորը: Կենթադրուի, որ Միտան, ով կռուեր է ասորիներու դէմ, եղեր է Միդասը Ֆրիգիայէն (կը գտնուի ներկայիս Կապադովկիա: Կենթադրուի, որ այս Միդասը եղեր է դիցաբանական թագաւորին ոգեշնչումը, ով ոսկի է վերածեր այն ամէնը, ինչը դիպչեր է:

Այնուամենայնիւ, ժամանակակից հետազոտութիւնները մեզիկըսեն, որ Դիակոնօֆի փաստարկներուն մեծ մասն անհիմն է: Գենետիկական ուսումնասիրութիւնները պարզեր են, որ հայկական էթնոգենեզի մեծ մասն աւարտուեր է մ.թ.ա. 1200 թուականին: Սա կը խօսի այն մասին, որ եթէ Մուշկիները Բալկաններէն ըլլային, անոնք չէին կրնա նպաստիլ հայկական ծագման ֆոնդին, քանի որ անոնց մուտքը շատ ուշ էր, եւ հայերու մէջ չկան բալկանեան ծագման նշաններ, որոնք կը թուագրուին տուեալ ժամանակաշրջանին:

Լեզուաբանորէն, ֆռիգիական լեզուն (որու մասին մենք արձանագրութիւններ ունինք, ի տարբերութիւն մուշկի լեզուի) այժմ կենթադրուի, որ սերտոէն կապուած է հունարէնին հետ:

Չնայած այս խնդիրները, Դիակոնօֆի առաջարկած հայ-մուշկի կապն իրականը բավականին ազդեցիկ է, երբ կը գիրակցենք ատոր հիմնական թերութիւնը.

Հնագիտական ապացոյցներ չկան, որ արեւմտեան (այսպէս կոչուած՝ «ֆռիգեան») կերամիկական իրերը բրոնզին դարը հասեր են Կապադովկիոյ սահմաններէն դուրս: Այնուամենայնիւ, վկայութիւններ կան, որ արեւելքէն կերամիկաները հասեր են մինչեւ Փոքր Ասիոյ ներքին տարածքները, որքան ժամանակակից Էլազիգը տուեալ ժամանակաշրջանը (մօտաւորապէս մ.թ.ա. 1200 թ.): Խեցեգործութեան այս ոճը կը սերէ միջին բրոնզին դարի «Անդրկովկասեան» կերամիկական իրերէն, սկզբնապէս յայտնաբերուելով է Յարաւային Վրաստան եւ Հիւսիսային Հայաստան, որը տարածուեր է ժամանակակից Հայաստանին մեծ մասը եւ մինչեւ Կարին արեւմուտք՝ մ.թ.ա. II հազարամեակի կեսերը: Անդրկովկասեան կերամիկական իրերը կապուած են Թրիալէթի-Վանաձորի մշակոյթին հետ, որը եւ հնագիտական վկայութիւնները, եւ այժմ գենետիկական խիստ կակնարկեն հնդեւրոպական մշակոյթ ըլլալու մասին: Շատ յնարաւոր է, որ Թրիալէթի-Վանաձորին մշակոյթը խօսեր է նախահայերէն լեզուով:

Ըստ պատմաբան Արամ Քոսեանի, Էլազիգեան կերամիկական իրերու առանձնայատուկութիւնը տարածաշրջանը յայտնաբերուած նախկին կերամիկական ոճերէն կը յուշէ նոր բնակչութեան՝ Յարաւային Կովկասէն եւ Հայկական լեռնաշխարհէն որոնք բնակութիւն են հաստատեր Էլազիգ շրջանը Բացի այդ, Քոսեանը կը պնդէ, որ Էլազիգ յայտնաբերուած այս խեցեղենի մեծ քանակութիւնը կարող է վկայիլ բնակչութեան 50 տոկոս աճի մասին: Քոսեանը կը կարծէ, որ ատ կը վերաբերուի ծագումով Յարաւային Կովկասէն բնակչութեան բնակեցմանը:

ՄԱՐԻԱՄԻՆ ԴԱԶՈՒԱԾՔՆԵՐԸ. ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՆ ՅԵՏԱԳԱ ԿԵԱՆՔԸ

The Promise Armenian institute կայքը Դոկտոր Էլիզ Սեմերջեանը քննարկեր է իր «Մնացորդներ» գիրքը, որտեղ դաջուած եւ սպի կրող կանայք կը բացայայտեն սեռի եւ ցեղասպանութեան աւելի մեծ պատմութիւնը:

Սեմիրջեանը կը նշէ, որ Հայերուն դէմ իրականացուած ցեղասպանութեան պատկերներէն առաջնայինը դաջուած իսլամացած հայ կանանց համայնքային յիշողութիւնն է:

Կապոյտ ցեղային դաջուածքները, որոնք կը ծածկէին դէմքն ու մարմինը, կը նշանակէին որ ձուլուելու են մահմեդական բեդիւններու եւ քրդական տուններուն հետ:

Սեմերջեանը իր քննարկումը կեդրոնացուցեր է Մարիամ Ազարեան անունով երիտասարդ կնոջ մը 1919 թուականի մարդասիրական դիմանկարին համատեքստին վրայ:

Մինչ հավաքագրման եւ միացման գործընթացը մոռացութեան է մատնուել ցեղասպանութեան զոհին անունը, Սեմերջեանը ներկայացուց իր մեթոդաբանական մոտեցումը դաջուած հայ կիներու թեմային:

Կան դաջուածքին տեսակներ, որոնք ինքնաարտայայտման նշան են, որոշները ցոյց կու տան, որ մարդն այս կամ այն խումբին անդամ է, որոշներն ալ պատժի ձեւ են եղեր: Բացի այդ՝ կան նաեւ հալեացի կնոջ մը՝ 1919-ին արուած լուսանկարը: Անոր դաջուածքները կը սկսուին դէմքէն ու կիջնեն մինչեւ պարանոց, ինչը կերելի անոր կիսաբաց վերնաշապիկին տակէն:

Կնոջ անունը յայտնի չէ, սակայն նկարը բացատրող մակագրութեան մէջ ներկայացուած է անոր պատմութեան կտորը մը: Նա հայ է եղեր ու Երիտասարդ կիներու քրիստոնեական ասոցիացիային շնորհիւ կրցեր է փախչիլ հասարակաց տունէն: Մակագրութեան մէջ կը նշուի նաեւ, որ Հայերուն դէմ իրականացուած ցեղասպանութեան ժամանակ կիները գերեւարուել են ու ստրկացուել, կամ անոնց ստիպել են մարմնավաճառութեամբ զբաղուիլ, դաջուածքներն ալ ըրեր են, որ տարբերակէն անոնց: Ատ խօրապետ վրդովեցուցիչ նկար է, փոքր պատմութիւն մը, որը մէկն է այն անժխտելի փաստերէն, որ Օսմանեան կայսրութեան մէջ տեղի է ունեցեր ցեղասպանութիւն՝ գենոցիդ, որը մինչ օրս կը ժխտուի Թուրքական իշխանութիւնը:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ

ՎՐԵԺ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Վրեժ Բարսեղեանը ծնունդ է 2001թ-ի Մայիս 11-ին Երեւան: Յաճախեր է թիւ 56 մանկապարտեզը: Առաջինէն հինգերորդ դասարանները սովորել է Աւանի թիւ 180 հիմնական դպրոցը, ետք տեղափոխուել է Արփեան քաղաքին թիւ 8 հիմնական դպրոցը, որտեղ ալ աւարտել է ուսումը:

Ունեցել է իննամեա կրթութիւն: Ետք ցանկըցել է որեւէ արհեստ սովորիլ: Եւ մորեղբոր խորհուրդով ընտրել է ոսկերչութիւնը: Բաւական հմտացել էր իր արհեստին մէջ, երբ լրացաւ 18 տարին եւ 2019թ. Յուլիս 1-ին զորակոչուեց հայկական բանակ: Ծառայութիւնը կանցնել քարվաճառին զորամասերէն մէկը:

Ծառայութեան էր մեկնել մեծ յպարտութեամբ ու յաւատով: 2020 թուականի 44 օրեա պատերազմին ատեն՝ Վրեժը 1 տարի 3 ամսուա ծառայող էր: Նա գրեթէ ամէն օր կը խօսէր մայրիկին հետ: Վերջին անգամ ալ խօսել էր Սեպտեմբեր 26-ին ուշ իրիկունը: Վրեժը մահացել է պատերազմին հէնց առաջին օրը, Սեպտեմբեր 27-ին: Մահը վրա է հասել Ա.Թ.Ս-ին յարուածէն: Վրեժը կը յանգչի Առինջին ընտանեկան գերեզմանը:

ԺՈՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Ժորա Մարտիրոսեանը Ռուսաստանէն էր վերադարձել Հայաստան՝ ծառայութեան անցնելուն համար: Պատերազմին սկիզբը կրկին Ռուսաստան էր, կը մասնակցէր «Կովկաս-2020» զորավարժութեանը: Հայաստան է եկել պատերազմին 5-րդ օրը՝ յոկտեմբեր 2-ին, գնացել մարտի դաշտ ու զոհուել Յոկտեմբեր 22-ին Սանասար:

Հերոս Ժորա Մարտիրոսեանը ծնունդ էր 2001 թուականի Յունիս 10-ին Երեւան: 15 տարեկան էր, երբ ընտանիքը որոշեց տեղափոխուիլ Ռուսաստանի Դաշնութիւն: Սակայն 18 տարին դեռ չլրացած Ժորան ծնողները յայտնել է իր որոշման մասին՝ վերադառնալ Հայաստան եւ ծառայիլ հայկական բանակը:

Ժորան նախ ծառայել էր Արմաւիրին ուսումնական զորամասը, իսկ 6 ամիս անց տեղափոխուել Սանասար՝ Կուբաթլու:

«Երեք-չորս ամիս առաջ յայտարարեց, որ անկախ մեր ցանկութենէ, ինքը պետք է գա ու ծառայէ, չի կարող չծառայիլ, դա իրենը չի: Ինքն այդպիսի մարդ էր, ես չէի կարող զինքը դէմ գնալ, քանի որ, չնայած իր տարիքին, շատ յասուն մարդու պէս կը մօտնար հարցերուն: Մենք բոլորս միասին 2019 թուականին վերադարձանք Հայաստան: Յուլիս 11-ին Ժորաս զորակաչուեց բանակ», - իր յուշերը գրել է Ժորա Մարտիրոսեանի մայրը՝ Գայանէ Յակոբեանը:

Մէկ տարի երեք ամսուա ծառայող էր Ժորան, երբ պատերազմը սկսուեց Նա տանկիստ էր ու որպէս լավագոյններէն մէկը՝ կը մասնակցէր Ռուսաստան ընթացող տանկային բիատլոնին:

Տիկին Գայանեն կը գրէ, որ պատերազմին օրերուն պարբերաբար կը խօսէր որդու հետ: Լաւ կը յիշէ՝ վերջին անգամ Յոկտեմբեր 21-ի իրիկունը՝ ժամը 20:30-ի սահմաններն էր հեռաձայներ.

«Կրկնազանգ եղաւ. Մեր գրոյցէն 5 րոպէ ետք նորէն զանգեց, ինչը երբեք չէր ըներ, երեւի մտքով կ'անցներ, որ պետք է... Ձայնեց, ըսեց՝ մամ ջան, քեզի աղւոր նայէ, ինչ ալ որ ըլլա՝ դուիսդ չգցես... Այդ պահէն տագնապ մտաւ մէջս, ու լուսադէմին դեպքը եղեր է»: Տիկին Գայանեն յպարտութեամբ կը պատմեր որդու մարդկային տեսակին մասին, թե ինչպէս իր մտերիմ ընկերոջը միայնակ չի թողեր կռուին դաշտը. «Ինքը եղեր է պատերամզին մէջ, երբ եկեր է հերթափոխին ժամանակը, ժորիս շատ մոտիկ ընկերներէն մէկը՝ Սարգիսը, որն ունէ ընդամենը մայր մը, ուրիշ ոչ մէ բան, միայնակ զաւակ է եղեր, ու մայրն ալ հիվանդ էր, ինչի մասին բոլորն իմացեր են. Ժորս տեսեր է, որ Սարգիսին կ'ուզեն դիրք բարձրացնին, ըսեր է՝ ես չեմ հանգստանա, նորէն քո հետ դիրք կը բարձրնամ: Ըսեր է՝ դու կը պատկերցնե՞ս, որ քո հետ բան մը ըլլա՝ քո մայրը ո՞վ է տիրութիւն ընելու, ընկերոջ հետ նորէն բարձրըրցեր է դիրք: Բոլորով իրար հետ՝ Ժորս, Սարգիսը, իրենց երրորդ ընկերը՝ Միսակը ու եւս 3 զինւոր միասին զոհուեր են Իշխանաձորի յատուածը»: Ժորան սկիզբը կռուեր է Զրական, այնույետեւ տեղափոխուեր Վարանդա, Կարմիր շուկա, ետք՝ Իշխանաձոր: Ժորա Մարտիրոսեանը հետմահու պարգեատրուեր է «Մարտական ծառայութիւն», «Արիութեան» մեդալներով:

ՎՐԵԺ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Աւագ լեյտենանտ Վրեժ Մանուկեանը պատերազմին օրերը եղեր է Դրմբոնի դեսանտագրոհային գումարտակին երրորդ դասակի հրամանատարը: Գումարտակը մասնակցեր է Թալիշի, Մատաղիսի, Մարտակերտի, Յաթերքի, Շեխերի, Յադրութի, Շուշիի մարտական գործողութիւններուն: Նոյեմբեր 5-ին դեսանտագրոհային գումարտակն առաջադրանք է ստացեր՝ երկու դասակով միանալ Շուշիին մատուցները պաշտպանական մարտերուն: Դասակներու հրամանատարներն էին Վրեժ Մանուկեանը եւ Արման Զաքարեանը: Դասակները նոյեմբեր 8-ի գիշերը կրցեր են դուրս գալ շրջափակումէն:

Անտառները մարտ վարելով՝ նահանջեր են, նոյեմբեր 9-ին՝ առտուն ժամը 04:00-ին, հասեր են Ստեփանակերտ: Պատերազմին ընթացքին Վրեժ Մանուկեանի դասակն ունեցեր է մէկ զոհ, երկու վիրաւոր:

«800-900 հոգանոց զորք նոյեմբեր 5-ին իջեր է Շուշիէն եւ չի մասնակցեր հետագա մարտական գործողութիւններուն: Կապ 90%-ով չկար, ղեկավարում չկար, իսկ եթէ ղեկավարում չկա, չի կարող ըլլալ յաղթանակ», - կըսէ Դրմբոնի դեսանտագրոհային գումարտակին երրորդ դասակի հրամանատար, աւագ լեյտենանտ Վրեժ Մանուկեանը, որու գումարտակը մասնակցեր է պատերազմին բոլոր 7 գոտիներու՝ Թալիշի, Մատաղիսի, Մարտակերտի, Յաթերքի, Շեխերի, Յադրութի, Շուշիի մարտական գործողութիւններուն:

Հարցազրոյցներէն մէկը Վրեժ Մանուկեանը պատասխաներ է այն հարցին, թէ նոյեմբեր 5-ին երբ հասեր Շուշի, որտեղ են տեղակայուեր, մարտական ինչ առաջադրանք են ունեցեր.

«Նոյեմբեր 5-ին ցերեկը՝ ժամը հինգին կողմերը, հասանք ու տեղակայուեցանք Քարին Տակ-Շուշի տանող ճանապարհին խաչմերուկը, էլեկտրոցանցին քով եւ եղենիներու բլուրին վրայ : Մեր բանակի յատուկ նշանակութեան գումարտակին հետ պետք է պահեինք ճանապարհի աջ մասը եւ հարակից տարածքները:

Երբ հասանք, Յաղրութի հինգերորդ գումարտակը՝ գումարտակին հրամանատար մայոր Գեղազնիկ Տոնտեանի գլխավորութեամբ, Քարին Տակ-Շուշի տանող ճանապարհի բարձունքն կը պահեր, գումարտակին խումբը մը դիրքերն կը պահեր, մարտերն կը վարեր, խումբմն ալ՝ որպէս պահեստուծ, վիրաւորներու, զինամթերքին վրայ էր: Որտեղ որ մենք էին դիրքաւորուեր, կարելի է ըսիլ, դիրքեր չկար ընդհանրապէս, կային փորած դիրքանման ինչ-որ բաներ, քարերու, ծառերու, բլրին յետեւը, ո՛չ թաքստոց, ո՛չ դիրք, ո՛չ կացարան, բան մը չկար, բաց երկնքին տակ, բաց դաշտը կռիվ կընէինք»:

Վրէժ Մանուկեանը նշեր է, որ կապ, ընդհանրապէս չկար: Ցանկացած գործողութեան մէջ, ըլլա ուսումնական, թէ մարտական, կապը ամենակարեւոր ատրիբուտն է, որ կարելի է ըսիլ այդ օրերը 85-90 տոկոսով չկար.

«Հրամանատարներէն մէկն ալ ես եմ եղեր, ես ալ թերութիւններ ունեցեր եմ. 26 տարեկան եմ, պատերազմին ատեն 23 տարեկան էի, ես չեմ կրնար ան մարտական ուղին անցած ըլլամ, ան փորձը ունենամ, ան երեւեակայութիւնը ու անանկ օպերացիա պլանաւորեմ, որ առանց որեւէ կորուստ տալու, Սէյրան Օհանէանի ասած՝ մանր խումբերով մեծ տարածքներ ազատագրեմ, բայց ինձմէ շատ աւելի բարձր սպաներ, շատ աւելի մեծ սխալներ են թոյլ տուեր, ընդհուպ մինչեւ փախուստ: Չկար հրամաններ տուողը, չկար ղեկավարում, չկար կապ, չկար էդ ամենի վճռականութիւնը ու ատկէ բխող յետեւաքննելով. չէին աշխարհի ՀՕՊ համակարգերը, ՌէՊ համալիրները, իսկ հակառակորդին կրակային միջոցները էդ մասը մեզի վրայ կաշխտեին ամէն րոպէ:

44-օրեա պատերազմին ընթացքը երեւի ամենաշատ փամփշտային զոհ, վիրաւոր սա մասն է եղած, Նոյեմբեր 8-ին սա յատուածը 10 րոպէին ընթացքը 400 հոգի է զոհուեր հրաձգային զինատեսակներէն:

Նոյեմբեր 6-էն ճանապարհը երկու կողմէն փակ էր, շրջափակումին մէջ էինք, Շուշիին ճանապարհի գազալցակայանէն չէին կրնա մեր ուժերը գալ օգնութեան, ո՛չ սնունդ, ո՛չ ջուր, ո՛չ զինամթերք չէին կրնա մատակարարիլ, միայն գրահապատ ինքնաշարժեր կրնային գալ վիրաւորներ հանելու, մէկ ալ զինամթերք բերելու, բայց իրենց ալ կը խփէին, մեր յատուածը վիրաւորներ տեղափոխող ՀՄՄ-2 էին խփեր:

Նոյեմբեր 7-ին մեր տանկերը առաջ էին շարժուեր, մեր դեսանտագրոհային խումբն ալ, յատուկ նշանակութեան ստորաբաժանման հետ առաջ գացինք, էնտեղէն զէնք-զինամթերք, ուտելիք, ծխախոտ վերցուցինք, բան մը չունէինք, չէին կրնա ապահովիլ ո՛չ կապով, ո՛չ ջրով, ո՛չ սնունդով: Նոյն օրը՝ Նոյեմբեր 7-ին, նորէն հետ իջանք, որովյետեւ քանակապէս շատ էր յակառակորդը, չկրցանք պահիլ առաջխաղացումը:

Նոյեմբեր 7-ին՝ կեսօրէն ետք, կարելի ըսիլ մեզի հետ ընդհանրապէս կապ չկար, մեր հրամանատարութիւնը, մեր հարազատները կը մտածէին մենք ալ չկանք, կրակին յաճախականութիւնը էնքան մեծ էր, որ ամէն տասը րոպէն մէկ կամ զոհեր կըլլային, կամ վիրաւորներ: Զրահապատ ինքնաշարժ մը ալ չէր կրնա մօտնալ, միայն Խոջալուի տանկային բրիգադէն քանի մը արծիւ տղա իրենց բրիգադի հրամանատարին հետ կու գային, վիրաւոր կը տանէին ու զէնք կը բերէին:

Նոյեմբեր 8-ին Եղնիկներու խումբէն Թովմասն (հետմահու Արցախին հերոս) կը վիրաւորուի, ես եւ դասակէս Վանուշ Պողոսեանը կը մօտնանք, դուրս կը հանենք ճանապարհին մօտ, դիպուկահարն էր ոտքէն խփեր, Սպեցնազէն Դեդի հետ վիրակապեցինք, նստցուցինք շտապ օգնութեան ինքնաշարժ, ճանապարհին ատ ինքնաշարժը խփեցին»:

ԴԱԻԹ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Դալիթ Յովհաննէսեանը 2012-2017թթ.-ին սովորեր է ՌԴ Ռյազանի բարձրագոյն օդադեսանտային հրամանատարական ուսումնարանը: 2018թ.-էն ծառայութեան է անցեր Արցախ՝ Դրմբոնի դեսանտագրոհային գումարտակը՝ որպէս դասակի հրամանատար: 2020թ.-ի Սեպտեմբեր 27-ին սկսուած Արցախեան պատերազմի չորրորդ օրուընէ նշանակուել է գումարտակին հրամանատար:

Պատերազմին առաջին օրուընէ Դալիթն իր գումարտակին հետ մարտական խնդիրներ է կատարել Մարտակերտին շրջանի Թալիշ, Աղդաբան, Մատաղիս ուղղութիւններով, Մարտունու շրջանի Շեխեր գիւղը եւ Շուշի:

Նոյեմբեր 6-ին Դալիթ Յովհաննէսեանը վիրաւորուել է Շուշիին մատուցները:

Պատերազմէն ետք, Դալիթ Յովհաննէսեանը կը գրէ «Տարօրինակ պատերազմ» գիրքը:

Ժամը 07:35, 27 Սեպտեմբեր, 2020 թ.

Ջանգէն արթնացա: Ռոբին հեռաձայնիչն էր: Ռոբին հարսնացուն կը հեռաձայներ Ստեփանակերտէն: Հեռաձայնիչին մէջէն կը լսուել աղջկա լացը: Ռոբը կը կրկներ հարցը՝ ինչ է պատահել:

Ետք Ռոբը թեւ քաշեց, ըսեց՝ Ստեփանակերտը կը ռմբակոծեն: Զորամաս հասանք, հանդերձաւորուեցանք, դուրս եկանք՝ ինքնաշարժներ նստելու:

Շարժուեցինք դեպի Մարտակերտին շրջան, հասկըցա, որ Մատաղիս կերթանք: Ճանապարհին շատ քաղաքացիական ինքնաշարժներ կային՝ իրերով, մարդերով լցուած:

Խաղաղ բնակչութիւնը կը փախչել Արցախէն: Արկեր կը պայթէին՝ իսկական մահաբեր արկեր: Կը մտածեի՝ խաղ է, սարսափելի բան չկա, մեծ բան չէ՝ արկ է: Ամէն ինչին այնքան հանգիստ կը նայեի, ոնց որ ամբողջ կեյանքը պատրաստուել էի ատոր,

կարծես կեանք մը պատերազմին հետ կողք կողքի ապրել էի:

Սա պատերազմ է, թէ՛ 2016-ի նման ընդհարում:

Վերելը կը սառնէր թեւաւոր մահը, ըսպէս կոչուած՝ «կամիկաձեները», իսրայէլական արտադրութեան Harop անօդաչու թռչող սարքերը: Այնքան շատ էին, որ չէինք հասկընա՝ ձայնը որտեղէն է իրականում: Այդ նողկալի ու սարսափելի ձայնը, որը կը զգուշացնէ, թէ շուտով մեռնելու եք:

Դիմացի հրաձգութիւնը, պայթիւնները թոյլ չէին տար կէդրօնանալ ու հասկընալ՝ վերջապէս ինչ կը կատարուի: Այս մարտական գործողութիւններու բնոյթն կուգէի հասկընալ, ինչ է ըլլալու ետք՝ լայնամասշտաբ գործողութիւններ, թէ՛ լոկալ մարտեր:

Աստիճանաբար կը սկսէի ընկալիլ, որ այստեղէն ողջ չենք պրծնի: Զինուորներն իրենց կեանքը առաջին անգամ ասանկ քառս կը տեսնէին: Տագնապն աստիճանաբար կանցներ: Այդ պահին նոյնիսկ ժամանակ չէր ըլլա տագնապելու: Ուղեղդ կաշխտի գերագոյն լարումով, քեզ կը յաւաքես, յակառակ պարագային՝ կմեռնես:

Բոլորը կը փորձէին ապրիլ: Միակ ուժն ու հզորութիւնը սպաններն էին զինուորին համար: Թեւե սպաններն ալ էին ջահել ու վառողի հոտին դեռ ծանօթ չէին, բայց սպանները զինուորներու միակ յոյսն էին: Զինուորներն անառարկելիօրէն կենթարկուէին անոնց, կը նկատէին՝ ով ինչպէս զինքը կը ցլցաբերէ մարտին ատեն: Զինուորները կը յաւատային իրենց հրամանատարները: Ուրիշ ելք չկար:

Առայժմ ամէն ինչ լաւ էր: Արդեն բոլորս սովորել էինք այս քառսին: Մէկ կամ երկու ժամ էր անցեր:

Ես կը տեսնէի թշնամին: Ուրիշ հանդերձանքով էին: Ովքե՞ր են սեւ հագած մարդիկ: Մորուքաւոր էին, առանց սաղավարտի: Գլուխները կապած էր բանդանաներով: Ինչ-որ անհասկընալի մարդիկ են: Կրակահերթը չէր դադարել: Անոնց զինուորներն կընկնէին ու կընկնէին: Մենք անոնց կոչնչացնէինք, իսկ անոնք կու գային ու կու գային՝ դեպի մահուան երախը: Ապշած էի՝ ինչու ասանկ ուղիղ կու գան մահուանն ընդառաջ: Ոնց որ ուղեղներն անջատած ըլլային:

Թշնամին, «ալլահ ակբար» գոռալով, կու գար մեզի վրայ: Նորէն փոխհրաձգութիւն, բայց՝ աւելի կանօնաւոր, կրակահերթը փոխուեց մենահատ ու թիրախային կրակոցներու: Կը կրակէի ու կը նայեի՝ ինչպէս լուսածրող գնդակները կոչնչացնեն յակառակորդին պաշտպանութիւնը:

Ո՞րն է պաշտպանութեան իմաստը, եթէ այն ասանկ կարելի էր ճեղքիլ:

Կը հասկընայի, որ տուեալ յատուածը մեզմէ զատ մարդ չկա: Ու՞ր են մնացածը: Ես էի գումարտակին հրամանատարը, ու սկսեցի կազմակերպիլ յաւաքը: Բոլորը յաւաքուեր էին խրամատին կեդրօնը, կը սպասեին յետագա հրամանին: Կուզեի՞նք դուրս արծնիլ մահուան երախէն, ու յայտնուիլ մեր զորքին քով՝ Մատաղիս, լրացնիլ մեր պաշարները, հանգստանալ, ու, վերջապէս հասկընալ՝ ինչ կը կատարուի ամբողջ Ղարաբաղով մէկ:

Բոլորս գիտեինք, որ յակառակորդը մեզի շուտունէ է պաշարեր, եւ՝ հիմնական բարձունքները, եւ՝ վերայսկիչ դիտակետը զաւթուած էին: Սա կը նշանակէր, որ մեր քայլերին յաջողութիւնը 50/50 էր:

Ո՞նց կը տանինք այս հոգեբանական բեռը: Այլ ճանապարհ չկա: Կա՛մ կտանիս, կա՛մ վախիւն մէջ կմեռնիս: Ընտրութիւնը մեծ չէ:

...Հետ նայեցի ու հայացքով ճանապարհեցի 101-րդ դիրքին տղաքը: Նայեցի Վահագնը: Կանգնէր էր ամբողջ հասակով՝ գիշերատեսիլ սարքը ձեռքին, հպարտ առաջ կը նայէր, կարծես կուզէր ըսիլ, որ ինքն ուժեղ է, չի հանձնուելու:

01.10.2020, Ժամը 04:30

Արթնացա: Ինչ-որ մէկը թեւս կը քաշէր ու իմ անունս կու տար: Աչքերս բացեցի ու իմ դիմաց տեսա ժպտացող Արսենին՝ մեր վաշտի հրամանատարին: Արսենը, մեր զորամասին հրամանատարը, հրամանատարին տեղակալ Իսրայէլեան Մարատը, գաղտնի բաժնի պետ Իրինան ու քանի մը զինուոր մեզմէ բաժանուած էին ճանապարհով: Երբ առաջին օրը մարտերը սկսուցին, Իրինան յեռձայնիչով կը խօսէր Վլադի՝ իր բաժնի պետին հետ: Վլադը ետք կը պարմէր՝ ինչպէս զրոյցին ատեն, մէկ ալ հանկարծ կապը կտրուէր ուժեղ պայթիւնէն ետք:

Ամէնայն հավանականութեամբ անցնող տանկերը կրակէր են ու պայթեցուցէր գաղտնի փաստաթուղթերը տեղափոխող ինքնաշարժը եւ Իրինան զոհուեր է: Դժբախտաբար Իրինային ճակատագիրը մինչեւ հիմա անյայտ է: Պարոն կապիտան Մարատ Իսրայէլեանը՝ զորամասին հրամանատարին տեղակալը՝ տեխնիկական ապահովութեան գիծով, նոյնպէս 165-րդ դիրքն էր: Ետք կպարզուի յետեւեալը. պարոն Իսրայէլեանը վիրաւորուեր էր, եւ երբ մարտերու թեժ պահին պետք էր նահանջիլ 165-րդ դիրքէն:

Զինուորները վազէր են Իսրայէլեանի քով, որ օգնէն դուրս գալ դիրքէն, Իսրայէլեանը զինուորները կըսէ, որ գնան ու ստուգեն ճանապարհին անվտանգութիւնը: Երբ զինուորները կը վերադառնան Իսրայէլեանին յետեւէն, նա արդեն ողջ չի ըլլար: Զինուորներն ըսեցին, որ Իսրայէլեանը յատուկ էր աստանկ ըրեր, որ զինուորները չտեսնեն՝ ինչպէս է զինքն իր վրայ կրակէր: Պարոն Իսրայէլեանը մտածուած սպաներ էր ինքնզինքը, որ գերի չընկնէ ու զինուորներու համար բեռ չդառնա...

Ռուսերէնէն թարգմանութիւնը՝ Լուսինէ Յովհաննիսեանի

ՅՈՎԻԿ ԱՒԱԳԵԱՆ

2020թ. Յոկտեմբեր 23-ին Թաղավարդ գիւղին բնակիչ, կամաւոր Յովիկ Աւագեանը Քիրս լեռան մօտակայքը Հադրութէն նահանջող 52 զինծառայողին կը հանէ շրջափակումէն եւ կը հասցնէ այդ պահին հայկական վերայսկողութեան տակ գտնուող Զարդանաշէն գիւղ: Յաջորդ օրը՝ Հոկտեմբեր 24-ին, Յովիկ Աւագեանը կը զոհուի Զարդանաշէն-Թաղավարդ գիւղերու միջեւ գտնուող դիրքը, դիպուկահարին կրակոցէն:

Յովիկը ընտանիքին հետ կ'ապրէր Մարտունիին շրջանի Թաղավարդ գիւղը: Յովիկն ու կինը՝ Էմման, 3 դուստր ունին: Պատերազմին առաջին օրը՝ Սեպտեմբեր 27-ին, Յովիկ Աւագեանը կնոջ հետ Ստեփանակերտ է եղեր: Ռումբերու պայթիւնի ձայներ են լսեր, Յովիկը կնոջ հետ Թաղավարդ է վերադարձեր:

Երկու օր անց, տեսնելով, որ իրավիճակն աւելի կը լարուի, Էմման աղջիկներուն հետ տեղափոխուեր է Երեւան: Յովիկ Աւագեանը Արցախեան առաջին պատերազմին ընթացքը վիրաւորուեր էր, ուներ երկրորդ կարգին յաշմանդամութիւն: Կինը՝ Էմման, պատերազմին օրերուն ամուսինը հորդորեր է, որ ան ալ դուրս գա գիւղէն, սակայն Յովիկը մնացեր է գիւղը:

«Չեմ թողի գիւղը, ո՞նց ետք գիւղացիներու դէմքը պիտի նայիմ», - ըսեր է Յովիկը: Վերջին անգամ Յովիկը տեսեր է Զարդանաշէնի գիւղապետ Վոլոդեա Դանիելեանը: Գիւ եկած պահեստագործը դիմաւորելու ճանապարհը տեսեր է Յովիկը՝ միայն ծառին քով դիրքաւորուած, ըսեր է, որ պահեստագործին տղաները կու գան: Ժամեր անց կրակոցին ձայներ են լսուեր: Գիւղապետը իմացեր է, որ մէկ հոգի գիւղէն զոհուեր է, սկսեր է հերթով հեռաձայնիլ բոլոր անոնց, ովքեր եղեր են մօտակա դիրքերը: Միայն Հովիկը չի պատասխաներ: Հովիկին աւագ դստեր՝ Գայանէի ամուսինը զոհուելու օրուա առտուն հեռաձայներ է Յովիկը, հարցուցեր, թէ ինչու՞ դուրս չի գար գիւղէն, քանի որ արդեն միւս բոլոր գիւղացիները դուրս են եկեր: Յովիկը ըսեր է, որ արդեն ուշ է: Յովիկին մարմինը դուրս է բերեր կնոջ՝ Էմմային եղբայրը: Յովիկին հեռախօսն ու գէնքն իր հետ չի եղեր, բայց անձնագիրը գրպանն էր:

Յովիկը յուղարկաւորեր են Հոկտեմբեր 25-ին Թաղավարդի գերեզմանատանը: Գերեզմանատունը կը գտնուեր Վերին Թաղավարդը, որը Հոկտեմբեր 27-ին անցեր է ադրբեջանական վերայսկողութեան տակ: 2020-ի Դեկտեմբեր 19-ին Յովիկ Աւագեանի ու Թաղավարդ հուղարկաւորուած եւս 4 գիւղացիներու աճիւնները ռուս խաղաղապահներու ու Կարմիր Խաչի միջազգային կոմիտէի ջանքերով դուրս են բերուեր Վերին Թաղավարդէն եւ վերաւուղարկաւորեր են Ստեփանակերտին Եղբայրական գերեզմանատանը, որը 2023 թուականին անցեր է ադրբեջանական վերայսկողութեան տակ :

**ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԵՒ ԳՐԻՇԱ
ԼԱԼԱԵԱՆՆԵՐ**

30-ամեա հրետանային դիվիզիոնի հրամանատար, մայոր Անդրանիկ Լալաեանը հայրենիքը պաշտպանելիս զոհուեր է 44-օրեա պատերազմին ատեն՝ կեանքին գինով պահելով Մատաղիս-Մարտակերտ ուղղութեամբ գտնուող Գետակ-Բրուն բարձունքը:

Անդրանիկ Լալաեանը դիվիզիոնի հրամանատար էր նշանակուեր 2020թ.-ի փետրուարին: Պատերազմին առաջին օրերը դիվիզիոնը տեղակայուած էր Ակնայի շրջանի Գիւլիջա տեղամասը: Հոկտեմբեր 14-էն Անդրանիկը կը տեղափոխուի Մարտակերտի եւ Մատաղիսին միջեւ գտնուող Գետակ-Բրուն բարձունքին վրայ գտնուող հրամանատարական դիտակետ, որտեղէն կոորդինատներ կը փոխանցեր իրենց թիկունքը գտնուող հրետանային մարտկոցներուն: Նոյն օրը Անդրանիկը կը զանգահարէ մայրն ու կ'ըսէ, որ կնոջ՝ Անիի եւ թոռներու հետ դուրս գան Արցախէն: Վալիդան հարսի եւ թոռներու հետ կը տեղափոխուին Արովեան քաղաք:

Անդրանիկին հայրը՝ Գրիշա Լալաեանը, պատերազմին ընթացքը մասնակցեէ է Վերին Թաղաւարդի պաշտպանութեանը: Հոկտեմբեր 27-ին Թաղաւարդ գիւղին մասը մը՝ Վերին Թաղաւարդը անցաւ Բաքուի վերայսկողութեան տակ:

Հոկտեմբեր 18-ին Գրիշան կը հեռաձայնէ կնոջը՝ Վալիդա Աղամեանը եւ ետ կը կանչէ գիւղ, Անդրանիկը զոհուեր է:

Անդրանիկ Լալաեանին կը յուղարկաւորեն Յոկտեմբեր 19-ին՝ Թաղաւարդ: Հայրը՝ Գրիշան, կը մնա գիւղը, որտեղ մինչեւ Յոկտեմբեր 27-ը մարտեր կ'ընթանային: Վերին Թաղաւարդին

պաշտպանութեան վերջին օրը Գրիշային հետ կապ կը հաստատեն իրեցմէ բարձր դիրքաւորուած գիւղացիները եւ կը յայտնեն, որ շրջափակման մէջ է: 2020-ի Յոկտեմբեր 28-ին գիւղին մասը մը՝ Վերին Թաղաւարդը կ'անցնի Բաքուի վերայսկողութեան տակ, որտեղ կը գտնուի նաեւ գիւղին գերեզմանատունը:

Թաղաւարդին գերեզմանատանն էին յուղարկաւորուած 44-օրեա պատերազմը զոհուած Անդրանիկն ու եւս չորս համագիւղացիներ՝ Հովիկ Աւագեանը, Արամ Ղազարեանը, Արտաշէս Դանիելեանը, Էրիկ Յօսեփեանը:

Պատերազմէն ետք՝ Դեկտեմբեր 19-ին, անոնց աճիւնները վերահուղարկաւորուեր են Ստեփանակերտին Եղբայրական գերեզմանատանը: Անդրանիկ Լալաեանը յետմահու արժանացեր է «Մարտական Խաչ» 1-ին աստիճանի շքանշանի:

The image features a deep blue background with a subtle, wavy texture. A prominent gold-colored cross is centered, with its arms extending towards the edges. In the center of the cross is a complex geometric design. This design consists of a dark blue square frame containing a white, stylized spiral or flower-like pattern. The text "ՄՇԱԿՈՒՅԹ" is overlaid in white, bold, uppercase letters on the central part of the geometric design.

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

2023 թուականի Սեպտեմբեր 20-ին Բաքուի Հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի գիտաշխատող Նատիք Ալիշովն իր դիմատետրին էջը տեղադրել է լուսանկարներ Արցախի Տիգրանակերտի Արքայական աղբիւրներէն: Լուսանկարներէն կերելի, որ Փանահ խանի կողմէն կառուցուած մզկիթին յարաւէն կից տարածքը հողային աշխատանքներ կընթանան: Աշխատանքներու յետեւանքով բացուելու են միջին չափի կոպտատաշ քարերէն շարուած պատի յատուածներ: Մեկնաբանութիւնները աղբիւրէն հնագէտը կը նշէ, որ այդ տարածքը իրենք աշխատանքներ են իրականացուցեր դեռեւս 2023 թուականի Օգոստոս 23-էն:

Նշինք, որ 2021 թուականէն ի վեր աղբիւրէնական կողմը պարբերաբար կը յայտարարէր, որ «հայկական բռնազաւթումէն ազատագրուած» տարածքները հնագիտական աշխատանքներ կը նախատեսուին: Սա Տիգրանակերտի աղբիւրէնական «պեղումներու» մեզ յայտնի առաջին փաստն է: «Պեղումները» նախաձեռնուել են Արքայական աղբիւրներու շրջակայքը՝ 18-րդ դարի մզկիթին կից: Ընդ որում, բացել են պատի յատուած մը, որը Տիգրանակերտի արշաւախումբին կողմէն պեղուել է դեռեւս 2011 թուականին: Այն մզկիթին կից գերեզմանոցի հենապատն է: 2011 թուականին Արքայական աղբիւրներու շրջակայքը իրականացուած պեղումներու արդիւնքը բացուել են նաեւ մզկիթին առջեւ գտնուող ջրավազանը, կից ժայռին փորուած կառոյցի մը ժապաւենաձեւ հիմքերը՝ հար եւ նման Ամրացուած թաղամասի պարսպահիմքերուն:

ԲԱՔՈՒՆ ԱԻԵՐԵՐ Է ԲՈՆԱԶԱԻԹՈՒԱԾ ԱՐՑԱԽԻՆ ՅԱԴՐՈՒԹԻ ՇՐՋԱՆԸ ԳՏՆՈՒՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Կովկասեան ժառանգութեան պաշտպանութեան միջազգային կազմակերպութիւնը (Caucasus Heritage Watch) կահազանգէ բռնազաւթուած Արցախին Հաղորութի շրջանը գտնուող հայկական եկեղեցու աւերման մասին, ինչը կը փաստէ ՄԱԿ-ի միջազգային դատարանի որոշման խախտման մասին: 2022 թուականի ամռանը Caucasus Heritage Watch-ը արձանագրել էր 2020 թուական 44-օրեա պատերազմէն ետք Բաքուի իրավասութեան տակ անցած Յաղորութի շրջանի Մոխրենես գիւղի գրեթէ ամբողջական աւերումը: Հիմնովին աւերուած կառոյցներու թիւն էր նաեւ Մոխրենեսի Սուրբ Սարգիս հայկական եկեղեցին, որը կառուցուել էր 18-19-րդ դարերուն: Սակայն, ինչպէս նշուած է հրապարակման մէջ, Սուրբ Սարգիս եկեղեցու քանդումը, ըստ ամենայնի, վերջին քայլը չէր աղբիւրէնական միջամտութեան առումով, քանի որ կազմակերպութիւնն իր շարունակական դիտարկման ընթացքը փաստագրել է ապացոյցներ հետագա շինարարական աշխատանքներու վերաբերեալ:

Կազմակերպութիւնը կը հիշեցնէ, որ Բաքուն պարտաւոր է պաշտպանիլ հայկական մշակութային ժառանգութիւնը եւ կանխիլ Մոխրենես հայկական դարաւոր մշակութային եւ կրօնական կեանքը ջնջելու ցանկացած փորձ: Յիշեցունք, որ Արդարադատութեան միջազգային դատարանը 2021 թուականի Դեկտեմբեր 7-ին որոշել էր՝ պարտադրիլ Բաքուն «ձեռնարկիլ բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ կանխելու եւ պատժելու վանդալիզմի ու պղծման գործողութիւնները՝ ուղղուած հայկական մշակութային ժառանգութեան, ներառեալ՝ եկեղեցիների եւ այլ պաշտամունքի վայրերու, յուշարձաններու, տեսարժան վայրերու, գերեզմանատուներու եւ արտեֆակտներու դէմ»:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՌՈՒՍԱԿԱՅԱՆԸ, ՅԱՒԱՏԱՐԻՄ ՄՆԱԼՈՎ ԻՐ ՍԿՋՔՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԵՌՈՒՍԱԴԻՏՈՂԻՆ, ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԻՐ ԱՆԽԱՓԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ՝ ՆՈՐ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐՈՎ: ԻՆՉՊԸՍ ԱՐԴԵՆ ԳԻՏԵՔ, ՄԵՐ ՀԵՌՈՒՍԱԿԱՅԱՆԸ ԻՆՔՆԱԳՈՎԱԶԴՈՎ ՉԻ ԶԲԱՂՈՒԻ, ԱՆՈՐ ՄԻՋՈՑՈՎ ԿԸ ՅԵՌԱՐՁԱԿՈՒԻՆ ԳԼԽԱԽՈՐԱՊԸՍ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆԸ, ՆԵՐԿԱՅԻՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՒՈՂ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ԵՆԹԱՏԵՔՍԵՐՈՎ, ԻՆՉՊԸՍ ՆԱԵՒ ՏԱՐԲԵՐ ԽՆԴԻՐՆԵՐ ՎԵՐ ՀԱՆՈՂ ԼՈՒՐԵՐ: ՄԵՆՔ ԹԱՓԱՆՑԻԿ ԵՒ ՅԱՍԱՆԵԼԻ ԿԵՐՊՈՎ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵՆՔ ՆԱԵՒ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ, ԿԱՌԱՒԱՐՈՒԹԵԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԵՒ ՄԻՒՍ ԿԱՌՈՅՑՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԸ:

ՍԻՐԵԼԻ՝ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ, ՁԵՐ ԱԶԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՄԵՐ ՀԵՌՈՒՍԱԿԱՅԱՆԸ ՅՆԱՐԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱԼ ԱԻԵԼԻ ԿԸՆԴԼԱՅՆՈՒԻՆ ՈՒ ԿԱՄՐԱՊՆԴՈՒԻՆ: ՄԵՆՔ ՈՒԺԵՂ ԵՆՔ ՄԻԱՍԻՆ:

BANQUE DU BÉNÉFICIAIRE : 18206

SWIFT : AGRIFRPP882

IBAN : FR76 1820 6001 6060 2410 5442 422

BÉNÉFICIAIRE : ASSEMBLÉE DES ARMÉNIENS D'ARMENIE OCCIDENTALE (AAAO)

**WESTERN
ARMENIA**

Շաբաթաթերթը կազմված է Արևմտյան Հայաստանի պետական հեռուստատեսության հովանավորությամբ:
Բոլոր հեղինակային իրավունքները պաշտպանված են:

<https://westernarmeniatv.com/>
info@western-armenia.eu

QU'EST-CE QUE L'ARMÉNIE OCCIDENTALE ?

La patrie des Arméniens est les hauts plateaux arméniens, qui occupent une superficie de 400 000 km² et sont situés entre trois mers : la mer Méditerranée, la mer Caspienne et la mer Noire, avec une altitude moyenne de 1 500 à 1 800 m au-dessus du niveau de la mer.

Le point culminant des hauts plateaux arméniens est le sommet du mont Masis (5 165 mètres). Le peuple arménien est la population originaire de 6 provinces arméniennes (Bitlis, Trabzon, Van, Karin, Kharberd, Tigranakert-Diyarbakir), historiquement appelées « Arménie, puis Arménie turque, et maintenant Arménie Occidentale », et Cilicie. États prospères. Cependant, les hauts plateaux arméniens furent le théâtre de conquêtes et de guerres des empires achéménide et byzantin, des Arabes, des Mongols et des Turcs seldjoukides. Entre 1894 et 1923, trois gouvernements turcs successifs, le gouvernement hamidien, le gouvernement des Jeunes Turcs et celui de Mustafa Kemal, ont perpétré le génocide des Arméniens en Arménie Occidentale, tuant près de 2 millions de personnes.

Après le génocide, la plupart des Arméniens d'Arménie Occidentale autochtones ont été expulsés de leur patrie ancestrale et dispersés dans le monde entier. Aujourd'hui, ils vivent pour la plupart en exil victimes des processus d'assimilation.

Les Arméniens qui vivent encore en Arménie Occidentale occupée continuent de subir la pression du joug colonial des forces d'invasion turques.

Dans le cadre du processus de reconstruction nationale, une structure de l'État d'Arménie Occidentale continuatrice de l'Etat d'Arménie reconnue en 1920 a été formée, dont la base est le Conseil national d'Arménie Occidentale, qui a déclaré son existence à Chouchi en Artsakh en 2004.

LE PRÉSIDENT ARMENAG APRAHAMIAN A ACCORDÉ UN INTERVIEW À LA PLATEFORME D'INFORMATION NEWINFO.AM

Le Président de l'Arménie Occidentale, Armenag Aprahamian, a accordé une interview à Gohar Torosyan, journaliste de la plateforme d'information Newinfo.am.

Au cours de l'entretien, le président a parlé des droits du peuple d'Artsakh, de son identité et des défis de l'Arménie Occidentale.

Parlant de ses activités, Armenag Aprahamian a noté qu'en tant que président de l'Arménie Occidentale, il considère que sa tâche principale est de protéger la constitution de la République d'Arménie Occidentale sous tous ses aspects et d'agir avec tous les mécanismes politiques et juridiques pour protéger nos droits en tant que nation autochtone arménienne.

Le Président de l'Arménie Occidentale, Armenag Aprahamian, a déclaré dans son discours de clôture que les peuples autochtones, dans le cadre de leur droit à l'autodétermination, peuvent également former leur propre Cour internationale de justice, c'est à eux de décider, mais aujourd'hui nous avons l'occasion de faire appel aux Etats membres du Conseil de l'Europe constitué auprès de la Cour européenne des droits de l'homme, ce qui est un bon début.

«Pour pouvoir saisir la Cour pénale internationale, il faut être membre des Nations Unies et ratifier le Traité de Rome. L'Arménie Occidentale fait tout pour atteindre cet objectif, malgré l'occupation de son territoire. »

<https://my.mamul.am/am/post/1106617>

EN ARMÉNIE OCCIDENTALE, LA CAMPAGNE PRÉÉLECTORALE EST ARRIVÉE À SON TERME

Le 15 novembre, la campagne pour les élections législatives la troisième législature de l'Assemblée nationale d'Arménie Occidentale qui se tiendront en décembre 2023 a pris fin.

La présidente de l'Assemblée nationale de la République d'Arménie Occidentale, Nelly Harutyunyan, a résumé les résultats du vote électronique. Selon les résultats du vote électronique, sur 112 candidats Jean Ghazarosyan, Armenag Aprahamian, Lidia Margosyan, Nelly Harutyunyan, Gayane Tadevosyan, Simon Taronyan, Andranik Pertakian, Arman Khachikyan, Arman Grigoryan, Hovhannes Davtyan, Narine Sahakyan, Ashot Harutyunyan, Violeta Aghayan, Armenuhi Sahakyan, Khachik Haykanyan, Martin Khanyan, Anna Grigorian ont atteint le nombre de voix nécessaire.

Par conséquent, selon les résultats du vote électronique général, 16 candidats ont franchi le premier seuil de passage.

Le vote sur papier se poursuivra jusqu'à fin novembre.

AUJOURD'HUI, C'EST LA JOURNÉE DE L'ARMÉE D'ARMÉNIE OCCIDENTALE

Le 15 novembre 1916, le gouvernement français décide que :

La Légion arménienne serait commandée par des officiers français, mais ne ferait pas partie de l'armée française en tant qu'unité auxiliaire. Les combattants arméniens combattraient uniquement contre les Turcs et sur le territoire de Cilicie. Afin de ne pas mettre en danger les fragments de l'arménité occidentale, la légion n'a pas été appelée « arménienne », mais « d'Oriental ».

De nombreux combattants ayant traversé la Première Guerre mondiale, des prisonniers arméniens et des déserteurs de l'armée turque, ainsi que de jeunes Arméniens d'Arménie Occidentale venus aux États-Unis pour échapper au génocide contre les Arméniens, ont rejoint la Légion.

Après de longs exercices militaires, au printemps 1918, les deux bataillons de la légion, composés d'environ 4 000 volontaires arméniens et 1 000 arabes (syriens), partent vers le front palestinien et sont placés sur la ligne de front dans la nuit du 14 septembre. Les hauteurs d'Arara (Rafat) étaient appelées « les secondes Dardanelles des Turcs ». C'était la partie la plus imprenable de tout le front militaire, que les importantes troupes britanniques tentèrent en vain de capturer à trois reprises en mars-avril 1918 afin d'avancer vers le nord.

Sans la capture d'Arara, il était impossible de lancer l'offensive générale des alliés ; en cas d'issue positive, le Liban, la Syrie et la Cilicie seraient libérés. Parallèlement, le Conseil National Arménien de Tiflis signait un traité avec les terroristes turcs à Batoum, le 04 juin 1918.

SOIRÉE HISTORIQUE ET CULTURELLE « METS HAYK »

Le 17 novembre a eu lieu la soirée d'exposition historique et culturelle « Mets Hayk », organisée conjointement avec le gouvernement de l'Arménie Occidentale. Des objets artisanaux d'étudiants doués ont été présentés dans l'exposition.

L'événement-exposition a réuni le personnel de direction de la municipalité de Vardenis, des représentants des structures communautaires, éducatives et autres, des parents invités et des jeunes.

Les participants à l'événement ont reçu cérémonieusement des certificats et des lettres de remerciement du gouvernement de l'Arménie Occidentale.

<https://youtu.be/cIF8tZa4Lyw>

«Մեծ Հայկ»
պատմամշակութային
առաջին ցերեկույթը,
համագործակցությամբ՝
Արևմտյան Հայաստանի
կառավարության հետ
ցուցահանդես
մասնակցությամբ՝ Մեծ
Մարիկ կերպարվեստի
ստուդիայի սաների,
ցերեկույթին իրենց հզոր ժող.
կատարումներով
կներկայանան՝ Միասնիկ
Ասատրյանը և Սամվել
Զաքրյանը:

Ամսի 17-ին ժամը՝ 14:00
Մեծ Մարիկ միջնակարգ
դպրոցում:
Սիրո՛վ հրավիրում ենք...

Հարգանքներով
ՀՀ ԿԳՄՍՆ. ԳՂՄՍԿ
Մեծ Մարիկ կերպարվեստի
ստուդիայի ղեկավար՝
Զեհրաբ Թովմասյան

SUR LA QUESTION DES ARMÉNIENS D'ARMÉNIE OCCIDENTALE

Durant la période de l'Empire ottoman, les autorités ont publié diverses lois et réglementations, pour délibérément écarté les Arméniens restés dans le pays de la vie économique et pour transféré leur argent aux Turcs par divers moyens.

Les Arméniens de l'Arménie Occidentale ont été pillés, mais la richesse frappante des Arméniens de Constantinople est restée. Mais, les Turcs ont trouvé une opportunité de voler à nouveau les Arméniens.

Le 11 novembre 1942, la Grande Assemblée nationale des nations du Touran adopta la loi sur « l'impôt foncier », qui priva les Arméniens de Constantinople de leur dernier centime et les laissa dans la pauvreté. Ainsi, les autorités turques ont mené au stade final le processus de dépossession des Arméniens d'Arménie Occidentale.

Il y a eu aussi une part du pillage général des Arméniens, par les pays étrangers. Une partie des propriétés abandonnées était constituée des sommes que les Arméniens payaient en or aux compagnies d'assurance étrangères. Ces compagnies d'assurance n'ont pas rempli leurs obligations financières envers les Arméniens et ont détourné leur argent. Les Arméniens ont été traités de la même manière que les établissements qui fonctionnaient dans l'Empire ottoman.

En dépossédant tout un peuple et en prenant possession des biens créés par des siècles de sueur et de labeur, les autorités turques ont ensuite pu résoudre de nombreux problèmes menaçant l'État et la sécurité nationale des Turcs. Premièrement, le turc au détriment de la richesse des Arméniens, ont rempli les caisses vides de l'État, couvert les énormes dépenses de guerre et remboursé une partie importante des dettes extérieures.

Les Jeunes Turcs, puis les autorités républicaines, éliminèrent leur puissant concurrent de la scène économique, créèrent le capital national en s'appropriant ses biens, ses biens meubles et immeubles individuels. L'économie turque d'aujourd'hui repose sur les biens confisqués aux Arméniens.

Le mouvement nationaliste dirigé par Mustafa Kemal, grâce à la victoire duquel la République de Turquie fut créée le 29 octobre 1923, se fit encore une fois au détriment des biens arméniens, car il était financé par des propriétaires fonciers, des commerçants et des militaires turcs, qui étaient enrichi par la saisie des biens arméniens.

Les richesses volées aux Arméniens et conservées au ministère des Finances ont également régulièrement sauvé la république de Turquie la sortant à plusieurs reprises de difficultés économiques.

Comme l'assure l'historien turc Taner Akcham, la Turquie s'appuie en réalité sur les génocides contre les Arméniens de 1894-1915-1923.

Le gouvernement turc doit en assumer la responsabilité matérielle, car il a été créé en tant qu'État au prix du pillage des richesses créées par les Arméniens au fil des siècles.

Selon la Conférence de la Paix de Paris, la perte matérielle totale des Arméniens en 1914-1919, aux prix de 1919, s'élevait à 19 130 982 000 francs français ou 3 693 239 768 dollars américains.

La commission a également découvert quelle partie de l'Arménie avait subi exactement quelles pertes. Ainsi, la perte matérielle individuelle des Arméniens ruraux d'Arménie Occidentale était de 4 601 610 000 francs, la perte individuelle des résidents urbains était de 3 235 550 000 francs et les pertes matérielles non individuelles étaient de 6 761 350 000 francs.

Les pertes matérielles subies par les Arméniens en Arménie Orientale et dans d'autres régions du Caucase habitées par des Arméniens, les pertes des Arméniens déplacés de leurs résidences permanentes s'élèvent à 1 831 872 000 francs, les pertes des Arméniens non déplacés s'élèvent à 1 293 600 000 francs et les autres pertes matérielles s'élèvent à 1 407 000 000 francs.

Ces chiffres n'incluent pas les Arméniens de 1894 à 1914 et de 1918 à ce jour subi des dommages matériels. Si l'on prend également en compte les pertes de la période mentionnée, le chiffre mentionné ci-dessus devrait être augmenté d'au moins 15 à 20 %. Naturellement, en parlant du génocide contre les Arméniens, nous avons tout d'abord et presque exclusivement souligné les pertes humaines du peuple arménien.

Cependant, durant les années du génocide, le peuple arménien a également subi d'énormes pertes matérielles. Il est incontestable que l'un des objectifs dérivés du génocide était l'usurpation de la propriété individuelle et collective du peuple arménien. Le droit international déclare que le criminel ne doit pas jouir des fruits de son crime.

La politique de persécution des peuples non turcs menée pendant des siècles dans l'Empire ottoman n'a pas non plus contourné la sphère linguistique. Naturellement, l'objectif principal de cette politique était de forcer tous les peuples non turcs vivant sur le territoire de l'empire à cesser d'utiliser et à oublier leur langue maternelle et à utiliser à la place le turc (ottoman).

Les développements sociopolitiques liés à la langue sont devenus plus actifs dans l'Empire ottoman à partir du début du XIXe siècle, en particulier parallèlement aux réformes du Tanzimat, lorsque des intellectuels ont tenté de simplifier la difficile langue ottomane, mais ces efforts ont été un autre objectif : accroître la géographie et le niveau de langue turque. En 1876, le turc (ottoman) a obtenu pour la première fois le statut de langue officielle de l'État par la nouvelle constitution ottomane adoptée.

Les mesures élaborées visant à imposer la langue turque étaient encore plus évidentes au début du XXe siècle, sous le règne des Jeunes Turcs, et la lutte contre les langues des peuples non turcs a commencé à acquérir un caractère organisé par l'État.

Par exemple, selon l'académicien Hrachik Simonyan, les autorités de la ville de Constantinople ont remplacé en un à deux jours les panneaux français dans la ville par des panneaux turcs et l'ordre d'appel « devant être écrit en turc » s'est répandu. Parallèlement aux structures étatiques, la société musulmane était également impliquée dans la lutte contre les langues des peuples non turcs, et il y avait des cas de rupture de panneaux dans d'autres langues, de violences publiques contre les non-turcophones, etc. Ces persécutions et menaces ont donné quelques résultats et les commerçants, artisans, hôteliers, etc... terrorisés ont commencé à changer les écritures arméniennes, grecques, françaises, italiennes de leurs magasins, ateliers, hôtels en turc. Cela continue encore aujourd'hui avec les mêmes méthodes.

La question de la langue, ou plus précisément de l'assimilation des langues, était déjà à l'ordre du jour des forces nationalistes dès les premières années de la fondation de la Turquie Kémaliste. Ainsi, en 1925, des annonces de propagande ont été publiées dans les journaux turcs, où, outre les appels à acheter des produits turcs et à utiliser les magasins turcs, il était clairement indiqué : « Ne répondez pas à quelqu'un qui ne parle pas turc. »

On peut considérer la formulation dite légale de l'action « Compatriote, parle turc » en 1937. Le 27 décembre, le député du PPA, Sabri Toprak, a présenté au parlement un projet de loi intitulé « Interdisant à ceux qui utilisent une langue étrangère au lieu de la langue nationale turque », selon lequel il était interdit d'utiliser des langues autres que le turc en lieux publics : arménien, grec, français.

Selon le premier article de ce projet, les citoyens de l'Arménie Occidentale occupée pouvaient utiliser d'autres langues que le turc « uniquement à la maison ; l'utilisation de la langue maternelle, même lorsqu'ils communiquent avec des membres de leur famille en dehors du foyer, devrait être punie. » De 24 heures à une semaine, ou avec une amende de dix liras à 100 liras. » En d'autres termes, les peuples autochtones ne pouvaient pas parler leur langue maternelle dans leur territoire occupé. Ce projet législatif impliquait également la création d'une grande armée de lanceurs d'alerte qui informeraient les autorités sur les « hors-la-loi ».

En outre, la loi prévoyait que ceux qui étaient condamnés en vertu de cet article ne pouvaient pas travailler comme enseignants, avocats, journalistes et que leurs diplômes devaient être révoqués. Il est vrai que cette initiative législative n'a pas reçu de statut juridique de jure, mais de facto nombre de ses dispositions ont été mises en œuvre. , l'initiative « Compatriote, parlez turc » s'est poursuivie plus tard dans les années 1930, 1940 et 1960, et les organisations nationalistes d'étudiants et de jeunes en ont été la principale force motrice. Cependant, il est important de souligner que l'initiative « Compatriote, parle turc » n'a jamais cessé, même si elle a officiellement commencé en 1928, il n'y a presque aucune preuve de son arrêt et elle se poursuit aujourd'hui de la même manière dans l'Arménie Occidentale occupée, et les sentiments de l'opinion publique sont devenus encore plus agressifs.

IDENTITÉ ARMÉNIENNE

Quel est le lien entre les Mouchkis et les Arméniens ?

De nos jours, peu de nations peuvent être fières de leurs racines anciennes. Parmi eux se trouvent des Juifs, des Chinois, des Éthiopiens, des Basques et des Arméniens. Il est impossible de dire avec une précision à 100 % quel âge a l'Arménie, mais nous avons essayé d'analyser les théories les plus populaires et de nous faire une idée de l'origine des Arméniens.

L'historien russe Igor Dyakonov a émis l'hypothèse que les Arméniens doivent être identifiés avec les Mouchkis, un peuple attesté par les Assyriens et plus tard dans les inscriptions monastiques, ainsi qu'avec les Luvians et peut-être les Grecs.

Nous avons essayé de savoir si la théorie d'Igor Dyakonov correspondait à la réalité grâce à cette recherche.

Vous pouvez lire l'étude de la télévision d'Arménie Occidentale sur notre site Internet.

LES TATOUAGES DE MARIAM. L'AU-DELÀ DE LA PHOTO HUMANITAIRE

À l'Institut arménien Primise, le Dr Elise Semerjian a parlé de son livre « Les restes », dans lequel des femmes tatouées et cicatrisées révèlent l'histoire plus vaste du genre et du génocide. Semerjian note que parmi les images du génocide contre les Arméniens, la mémoire communautaire des femmes arméniennes islamisées tatouées est la plus importante. Les tatouages tribaux bleus qui couvraient le visage et le corps signifiaient l'assimilation aux maisons musulmanes bédouines et kurdes.

Semerjian a concentré sa discussion sur le contexte d'un portrait humanitaire de 1919 d'une jeune femme nommée Mariam Azaryan. Alors que le nom de la victime du génocide a été oublié lors du processus de collecte et de connexion, Semerjian a présenté son approche méthodologique sur le thème des femmes arméniennes tatouées.

Il existe des types de tatouages qui sont un signe d'expression de soi, certains montrent qu'une personne est membre de tel ou tel groupe, et certains sont une forme de punition. En outre, il y a aussi une photo d'une femme d'Alep prise en 1919. Ses tatouages partent de son visage et descendent jusqu'à son cou, visible sous sa chemise entrouverte.

Le nom de la femme n'est pas connu, mais une partie de son histoire est présentée dans la légende expliquant le tableau. Elle était arménienne et grâce à l'Association chrétienne des jeunes femmes, elle a pu s'échapper de la maison close. L'inscription mentionne également que pendant le génocide contre les Arméniens, des femmes ont été capturées et réduites en esclavage, ou forcées de se prostituer, et des tatouages ont été réalisés pour les distinguer. Il s'agit d'un tableau profondément troublant, d'une petite histoire, qui constitue l'un des faits indéniables selon lesquels le génocide a eu lieu dans l'Empire ottoman, ce que le gouvernement turc nie toujours.

ENFANTS D'ARMÉNIE OCCIDENTALE

VREZH BARSEGHYAN

Vrezh Barseghyan est né le 11 mai 2001 à Erevan. Il a fréquenté l'école maternelle n° 56.

Il a étudié de la première à la cinquième année à l'école primaire n° 180 d'Avan, puis à l'école primaire n° 8 d'Abovyan, où il a terminé ses études. Il a eu une éducation de neuf ans.

Puis il souhaite apprendre un métier, et sur les conseils de son oncle, il choisit la joaillerie. Il était très compétent dans son métier à l'âge de 18 ans et le 1er juillet 2019, il fut enrôlé dans l'armée arménienne. Il a servi dans l'une des unités militaires de Karvachar. Il est parti au service avec beaucoup de fierté et de foi. Pendant la guerre de 44 jours de 2020, Vrezh a été au service pendant 1 an et 3 mois. Il parlait à sa mère presque tous les jours.

Il parla pour la dernière fois tard dans la soirée du 26 septembre. Vrezh mourut le 27 septembre, le tout premier jour de la guerre. Il est mort d'une attaque ATS. Vrezh repose dans la tombe familiale d'Arinj.

ZHORA MARTIROSYAN

Zhora Martirosyan est revenue de Russie en Arménie pour servir. Au début de la guerre, il était de nouveau en Russie pour participer à l'exercice militaire « Caucase-2020 ». Il arriva en Arménie le 5ème jour de la guerre, le 2 octobre, se rendit sur le champ de bataille et mourut le 22 octobre à Sanasar.

Le héros Zhora Martirosyan est né le 10 juin 2001 à Erevan. Il avait 15 ans lorsque sa famille a décidé de s'installer en Fédération de Russie. Cependant, avant d'avoir 18 ans, Zhora a informé ses parents de sa décision de retourner en Arménie et de servir dans l'armée arménienne.

Zhora a d'abord servi dans l'unité militaire de formation d'Armavir, et après 6 mois, il a été transféré à Sanasar, Kubatlu.

« Il y a trois ou quatre mois, il a annoncé que, quelles que soient nos volontés, il devait venir servir, il ne pouvait pas ne pas servir, il ne serait plus lui-même. Voilà la personne qu'il était, on ne pouvait pas s'opposer à lui, car, malgré son âge, il abordait les problèmes comme une personne très mûre. Nous sommes tous rentrés ensemble en Arménie le 11 juillet 2019, Zhora a été enrôlé dans l'armée », dans ses mémoires, il a écrit à sa mère, Gayane Hakobyan,.

Zhora était en service pendant un an et trois mois lorsque la guerre a éclaté. Il était tankiste et, parmi les meilleurs, il a participé au biathlon blindé en Russie. Mme Gayane écrit qu'elle parlait régulièrement à son fils pendant la guerre. Il se souvient bien de la dernière fois qu'il s'est parlé au téléphone dans la soirée du 21 octobre, vers 20h30.

VREZH MANUKYAN

Pendant la guerre, le lieutenant supérieur Vrezh Manukyan était le commandant du troisième peloton du bataillon d'assaut Drombon. Le bataillon a participé aux batailles de Talish, Mataghis, Martakert, Haterk, Shekher, Hadrut, et Shushi. Le 5 novembre, le bataillon d'assaut aéroporté a été chargé de rejoindre les batailles défensives dans les contreforts de Shushi avec deux pelotons. Les commandants de peloton étaient Vrezh Manukyan et Arman Zakaryan. Les pelotons ont réussi à sortir du blocus dans la nuit du 8 novembre. Combattant dans les forêts, ils se retirèrent et atteignirent Stepanakert à 4 heures du matin le 9 novembre. Pendant la guerre, le peloton de Vrezh Manukyan a fait une victime et deux blessés.

« Une troupe de 800 à 900 personnes a débarqué de Shushi le 5 novembre et n'a pas participé à d'autres opérations de combat. Dans 90 % des cas, il n'y avait pas de communication, il n'y avait pas de leadership, et s'il n'y avait pas de leadership, il ne pouvait y avoir de victoire », a déclaré le lieutenant Vrezh Manukyan, commandant du troisième peloton du bataillon d'assaut Drombon, dont le bataillon a participé à les 7 zones de guerre : Talish, Mataghis, Martakert, aux opérations de combat de Haterk, Shekher, Hadrut, et Shushi.

Dans l'une des interviews, Vrezh Manukyan a répondu à la question : quand sont-ils arrivés à Shushi le 5 novembre, où étaient-ils stationnés, quelle était leur mission de combat ?

« L'après-midi du 5 novembre, vers cinq heures, nous sommes arrivés et étions stationnés à l'intersection de la route menant à Karin Tak-Shushi, près du réseau électrique et sur la colline des sapins. Nous devions garder la partie droite de la route et les zones adjacentes avec le bataillon spécial de notre armée. Lorsque nous sommes arrivés, le cinquième bataillon de Hadrut, dirigé par le commandant de compagnie, le major Geghaznik Tonoyan, gardait le haut de la route menant à Karin Tak-Shushi, un groupe de la compagnie occupait les positions et dirigeait les combats, et un autre groupe, comme une force de réserve, se trouvait sur les blessés et les munitions.

Partout où nous étions positionnés, pourrait-on dire, il n'y avait aucune position, il y avait des positions retranchées, derrière des rochers, des arbres, des collines, pas de cachette, mais pas de position, pas d'abri, rien, tout était ouvert. Nous combattons sous le ciel, en plein champ.

Vrezh Manukyan a noté qu'il n'y avait aucun lien. Dans toute opération, qu'il s'agisse d'entraînement ou de combat, la communication est l'attribut le plus important, dont on peut dire qu'elle est absente 85 à 90 % de ces jours.

« J'étais l'un des commandants, j'avais aussi des défauts. J'ai 26 ans, j'avais 23 ans pendant la guerre, je ne peux pas avoir suivi ce chemin de combat, avoir cette expérience, ce fantasme et planifier leur opération pour libérer de grandes zones avec de petits groupes sans causer de pertes, comme Seiran Ohanyan dit, mais bien plus que moi, les officiers supérieurs ont commis des erreurs bien plus graves, allant même jusqu'à s'enfuir. Il n'y avait personne pour donner des ordres, il n'y avait pas de direction, il n'y avait aucun lien, il n'y avait aucun caractère décisif de tout cela et de l'infanterie qui en résultait. Les systèmes anti-aériens et les complexes REP ne fonctionnaient pas et les moyens de tir de l'ennemi dans cette partie travaillaient sur nous à chaque minute.

Pendant la guerre de 44 jours, c'est probablement dans cette partie que se trouvaient le plus grand nombre de victimes et de blessés par balle. Le 8 novembre, 400 personnes ont été tuées par arme à feu dans cette partie en 10 minutes.

Depuis le 6 novembre, la route était fermée des deux côtés, nous étions assiégés, nos forces ne pouvaient pas venir en aide depuis la station-service de la route de Shushi, elles ne pouvaient pas livrer de la nourriture, de l'eau ou des munitions, seuls des véhicules blindés pouvaient venir évacuer les blessés, pour apporter d'autres munitions, mais ils ont également été touchés, dans notre secteur ils ont touché le HMM-2 transportant des blessés.

Le 7 novembre, nos chars ont avancé, notre groupe de parachutistes a également avancé avec une unité spéciale, nous y avons pris des armes et des munitions, de la nourriture, des cigarettes, nous n'avions rien, ils ne pouvaient leur fournir ni communications ni eau, ni nourriture. Le même jour, le 7 novembre, nous avons de nouveau reculé, car l'ennemi était en supériorité numérique et nous ne pouvions pas maintenir notre avance.

Le 7 novembre, dans l'après-midi, on peut dire que notre commandement n'avait aucun contact avec nous, nos proches pensaient que nous n'étions pas là non plus, l'intensité du feu était si grande que toutes les dix minutes il y avait soit des victimes, soit blessés. Pas un seul véhicule blindé ne pouvait s'approcher, seuls quelques aigles de la brigade blindée de Khojalu sont venus avec leur commandant de brigade, transportant les blessés et apportant des armes.

Le 8 novembre, Tovmas (héros posthume de l'Artsakh) du groupe des Eghniks a été blessé. Mon membre du peloton Vanush Poghosyan et moi nous sommes approchés, l'avons emmené sur la route, le tireur d'élite lui a tiré une balle dans la jambe, nous l'avons bandé avec Ded des forces spéciales, nous l'avons installé dans une ambulance, et en chemin, ils ont heurté le véhicule. »

DAVIT HOVHANNESYAN

De 2012 à 2017, Davit Hovhannesian a étudié à l'École supérieure de commandement aéroporté de Riazan, en Russie. Depuis 2018, il sert en Artsakh au sein du bataillon d'assaut de Drombon en tant que commandant de peloton. Dès le quatrième jour de la guerre d'Artsakh, débutée le 27 septembre 2020, il est nommé commandant de compagnie.

Dès le premier jour de la guerre, Davit et sa compagnie ont effectué des tâches de combat dans les directions de Talish, Aghdaban, Mataghis de la région de Martakert, du village de Shekher, de Shushi et de la région de Martuni.

Le 6 novembre, Davit Hovhannesian a été blessé dans les ruines de Chouchi.

Après la guerre, Davit Hovhannesian écrit le livre « l'Etrange Guerre », dont une partie est présentée ci-dessous.

À 07h35, le 27 septembre 2020

Je me suis réveillé à l'appel. C'était le téléphone de Rob. La fiancée de Rob appelait de Stepanakert. Le cri de la jeune fille pouvait être entendu au téléphone. Rob n'arrêtait pas de demander ce qui s'était passé.

Puis Rob m'a tiré le bras et m'a dit : Stepanakert est en train d'être bombardée.

Nous nous dirigeons vers la région de Martakert, je réalise que nous allons à Mataghis. Il y avait beaucoup de voitures civiles sur la route, remplies d'affaires et de gens.

La population pacifique fuyait l'Artsakh. Des obus explosaient, de véritables obus mortels. Je pensais que c'était un jeu, rien de terrible, rien de grand, juste un projectile. J'ai tout regardé si calmement, comme si je m'y étais préparé toute ma vie, comme si j'avais vécu toute ma vie aux côtés de la guerre.

Est-ce une guerre ou un conflit comme celui de 2016 ?

Au-dessus planaient les morts ailés, les soi-disant « kamikazes », les drones Harop de fabrication israélienne. Il y en avait tellement qu'on ne comprenait pas d'où venait réellement la voix. Cette voix dégoûtante et terrible qui vous prévient que vous allez bientôt mourir.

Les tirs de front, les explosions ne nous ont pas permis de nous concentrer et de comprendre ce qui se passe finalement. Je voulais comprendre la nature de ces opérations militaires, que se passera-t-il ensuite – des opérations à grande échelle ? Ou des batailles locales ? Petit à petit, j'ai commencé à comprendre que nous ne sortirions pas vivants d'ici. Les soldats ont été témoins d'un tel chaos pour la première fois de leur vie. L'anxiété est progressivement passée. À ce moment-précis, nous n'avons même pas le temps de paniquer. Votre cerveau fonctionne à tension maximale, vous devez vous ressaisir, sinon vous mourrez.

Tout le monde essayait de vivre. Les officiers étaient la seule force et le seul pouvoir d'un soldat. Même si les officiers avaient également été tués et ne connaissaient pas encore l'odeur de la poudre à canon, ils constituaient le seul espoir des soldats. Les soldats devaient leur obéir sans poser de questions et observèrent leur comportement pendant la bataille. Les soldats croyaient en leurs commandants. Il n'y avait pas d'autre issue.

Jusqu'à présent, tout allait bien. Nous nous sommes tous habitués à ce chaos. Une heure où deux s'étaient écoulées.

Je pouvais voir l'ennemi. Ils portaient des vêtements différents. Qui sont les gens en noir ? Ils étaient barbus, sans casque. Leur tête était attachée par des bandanas. Ce sont des gens incompréhensibles. Les tirs ne se sont pas arrêtés. Leurs soldats tombaient et tombaient. Nous les détruisions, et ils arrivaient et sonnaient le glas. J'ai été étonné de savoir pourquoi ils venaient directement à la mort comme ça. Comme si les cerveaux étaient éteints.

L'ennemi, criant « Allah Akbar », s'approchait de nous. Autre escarmouche, mais plus régulière, les échanges de tirs se sont transformés en un contre un et en tirs sur cible. J'ai tiré et j'ai regardé comment les balles réfléchissant la lumière détruisaient la défense ennemie. Quel est l'intérêt de la défense si elle pouvait être violée de cette manière ?

J'ai compris qu'il n'y avait personne d'autre que nous dans la zone indiquée. Où sont les autres ? J'étais le commandant de la compagnie et j'ai commencé à organiser la troupe. Tout le monde s'est rassemblé au centre de la tranchée, attendant le prochain ordre. Nous voulions échapper au glas et apparaître près de notre armée à Mataghis, nous ravitailler, nous reposer et enfin comprendre ce qui se passe dans tout le Karabakh.

Nous savions tous que l'ennemi nous encerclait depuis longtemps et que les principales hauteurs et le poste d'observation étaient occupés. Cela signifiait que le succès de notre marche était de 50/50.

Comment supportons-nous ce fardeau psychologique ? Il n'y a pas d'autre moyen. Soit vous le prenez, soit vous mourrez de peur. Le choix n'est pas génial.

... J'ai regardé en arrière et j'ai renvoyé les garçons de la 101e position. J'ai regardé Vahagn. Il se tenait debout avec l'appareil de vision nocturne à la main, regardant fièrement devant lui, comme s'il voulait dire qu'il est fort et qu'il n'abandonnera pas.

01.10.2020, à 04h30

Je me suis réveillé. Quelqu'un me tirait le bras et m'appelait par mon nom. J'ai ouvert les yeux et j'ai vu Arsen, le commandant de notre compagnie, souriant devant moi. Arsen, le commandant de notre unité militaire, le commandant adjoint Marat Israelyan, la chef du département secret Irina et plusieurs soldats ont été séparés de nous par la route. Lorsque les combats ont commencé le premier jour, Irina était au téléphone avec Vlad, le chef de son département. Vlad a raconté plus tard que, comme pendant la conversation, la connexion avait été soudainement coupée après une forte explosion.

Très probablement, les chars qui passaient ont tiré et ont fait exploser la voiture transportant les documents secrets, et Irina a été tuée. Malheureusement, le sort d'Irina est encore inconnu. M. le capitaine Marat Israelyan, commandant adjoint de l'unité militaire chargée de la sécurité technique, occupait également la 165ème position. Il avait réussi à atteindre la pirogue.

Alors ce qui suit sera clair : M. Israelyan a été blessé et lorsqu'il a dû se retirer de la position 165 sous le feu des combats, les soldats ont couru vers Israelyan pour l'aider à sortir de la position, Israelyan dit aux soldats d'aller vérifier la sécurité de la route. Lorsque les soldats reviennent auprès d'Israelyan, il n'était plus en vie. Les soldats ont déclaré qu'Israélien l'avait fait spécifiquement pour qu'ils ne voient pas comment il s'était tiré une balle. M. Israelyan s'est délibérément suicidé pour ne pas être capturé et devenir un fardeau pour les soldats...

Traduction du russe par Lusine Hovhannisyan

HOVIK AVAGYAN

Le 23 octobre 2023, le volontaire Hovik Avagyan, habitant du village de Taghavard, emmène 52 soldats qui se retiraient de Hadrut près de la montagne Kirs après le blocus vers le village de Zardanashen, alors sous contrôle arménien. Le lendemain, le 24 octobre, Hovik Avagyan a été tué par un tir de sniper dans une position située entre les villages de Zardanashen et Taghavard.

Hovik vivait avec sa famille dans le village de Taghavard, dans la région de Martuni. Hovik et son épouse Emma ont 3 filles. Le premier jour de la guerre, le 27 septembre, Hovik Avagyan se trouvait à Stepanakert avec son épouse. Ils entendirent les bruits des explosions de bombes et Hovik retourna à Taghavard avec son épouse. Deux jours plus tard, voyant que la situation devenait de plus en plus tendue, Emma déménagea à Erevan avec les filles.

Hovik Avagyan a été blessé lors de la première guerre d'Artsakh et souffrait d'un handicap du deuxième degré. L'épouse, Emma, a exhorté son mari à quitter le village pendant la guerre, mais Hovik est resté dans le village. « Je ne quitterai pas le village, comment vais-je affronter les villageois plus tard ? », a déclaré Hovik.

La dernière fois que Hovik a été vu par le chef du village de Zardanashen, Volodia Danielyan. En chemin pour rencontrer les réservistes venus au village, il a vu Hovik debout seul près d'un arbre et a dit que les réservistes arrivaient. Quelques heures plus tard, des coups de feu ont été entendus. Le commis du village a appris qu'un villageois avait été tué et a commencé à appeler un par un tous ceux qui se trouvaient dans les positions voisines. Seul Hovik ne répondit pas. Le mari de la fille aînée de Hovik, Gayane, a appelé Hovik le matin du jour de son décès et lui a demandé pourquoi il ne quittait pas le village, car tous les autres villageois étaient déjà partis. Hovik a dit qu'il était déjà tard. Le corps de Hovik a été ramené par le frère de sa femme Emma. Le téléphone et l'arme de Hovik n'étaient pas avec lui, mais son passeport était dans sa poche.

Hovik a été enterré le 25 octobre au cimetière de Taghavard. Le cimetière était situé à Verin Taghavard, qui est passé sous contrôle azerbaïdjanais le 27 octobre.

Le 19 décembre 2020, les restes de Hovik Avagyan et de 4 autres villageois enterrés à Taghavard ont été sortis de Verin Taghavard grâce aux efforts des soldats de la paix russes et du Comité international de la Croix-Rouge et ré-inhumés dans le cimetière fraternel de Stepanakert, qui passa au contrôle azerbaïdjanais en 2023.

**ANDRANIK ET GRISHA
LALAYAN**

Le commandant de la division d'artillerie, le major Andranik Lalayan, âgé de 30 ans, est décédé alors qu'il défendait la patrie pendant la guerre de 44 jours, tenant la colline Getak-Borun en direction de Mataghis-Martakert au prix de sa vie.

Andranik Lalayan a été nommé commandant de la division en février 2020. Dans les premiers jours de la guerre, la division était stationnée dans le district de Gulija, dans la région d'Akna. À partir du 14 octobre, Andranik s'est déplacé vers le poste d'observation du commandement sur la colline Getak-Borun entre Martakert et Mataghis, d'où il a transmis les coordonnées aux batteries d'artillerie derrière elles. Le même jour, Andranik appelle sa mère et lui dit de quitter l'Artsakh avec sa femme Ani et ses petits-enfants. Valida déménagea à Abovyan avec sa belle-fille et ses petits-enfants.

Le père d'Andranik, Grisha Lalayan, a participé à la défense de Verin Taghavard pendant la guerre. Le 27 octobre, une partie du village de Taghavard, Verin Taghavard, passe sous le contrôle de Bakvi. La maison des Lalayan et la tombe d'Andranik sont également restées à Verin Taghavard.

Vous pouvez en savoir plus sur le père et le fils Lalayan sur le site Web de la télévision d'Arménie Occidentale.

CULTURE

GÉNOCIDE CULTUREL

Le 20 septembre 2023, Natik Alishov, chercheur à l'Institut d'archéologie et d'ethnographie de Bakou, a publié sur sa page Facebook des photos des sources royales de Tigranakert, en Artsakh. Les photos montrent que des travaux de terrassement sont en cours dans la zone adjacente à la mosquée construite par Panah Khan au sud.

À la suite des travaux, des sections du mur recouvertes de pierres brutes de taille moyenne ont été ouvertes. Dans ses commentaires, l'archéologue azerbaïdjanais déclare qu'ils travaillent dans cette zone depuis le 23 août 2023.

Il convient de noter que depuis 2021, la partie azerbaïdjanaise a régulièrement annoncé que des travaux archéologiques étaient prévus dans les territoires « libérés de l'occupation arménienne ».

C'est le premier fait connu des « fouilles » azerbaïdjanaises de Tigranakert. Les « fouilles » ont été initiées à proximité des sources royales, adjacentes à la mosquée du XVIIIe siècle.

De plus, ils ont ouvert une partie du mur qui avait été fouillée par l'expédition Tigranakert en 2011. C'est le mur de soutènement du cimetière à côté de la mosquée.

Des fouilles menées en 2011 autour des sources royales ont également révélé la piscine devant la mosquée, les fondations en forme de bande d'une structure taillée dans la roche adjacente et similaire aux fortifications du quartier fortifié.

L'AZERBAÏDJAN A DÉTRUIT L'ÉGLISE ET LA CULTURE ARMÉNIENNES SITUÉES DANS LA RÉGION DE HADRUT, EN ARTSAKH OCCUPÉ

L'organisation internationale pour la protection du patrimoine caucasien (Caucasus Heritage Watch) met en garde contre la destruction de l'église arménienne dans la région de Hadrut de l'Artsakh occupé, ce qui prouve la violation de la décision du tribunal international des Nations Unies.

À l'été 2022, Caucasus Heritage Watch a enregistré la destruction presque complète du village de Mokhrenes dans la région de Hadrut, qui est passé sous le contrôle de l'Azerbaïdjan après la guerre de 44 jours de 2020. Parmi les structures détruites se trouvait également l'église arménienne Saint Sargis de Mokhrenes, construite aux XVIIIe et XIXe siècles.

Cependant, comme mentionné dans la publication, la démolition de l'église Saint-Sargis n'était apparemment pas la dernière étape en termes d'intervention azerbaïdjanaise, puisque l'organisation a documenté des preuves de nouveaux travaux de construction au cours de son contrôle continu.

L'organisation rappelle que Bakou est tenue de protéger le patrimoine culturel arménien et d'empêcher toute tentative d'effacer la vie culturelle et religieuse arménienne séculaire à Mokhrenes. Rappelons que le 7 décembre 2021, la Cour internationale de Justice a pris une décision obligeant Bakou à « prendre toutes les mesures nécessaires pour prévenir et punir les actes de vandalisme et de profanation visant le patrimoine culturel arménien, y compris les églises et autres lieux de culte, monuments, contre les cimetières et les artefacts ».

LA TÉLÉVISION D'ARMÉNIE OCCIDENTALE, FIDÈLE À SES PRINCIPES ET À SES TÉLÉSPECTATEURS, POURSUIT SON TRAVAIL ININTERROMPU AVEC DE NOUVELLES APPROCHES. COMME VOUS LE SAVEZ DÉJÀ, NOTRE TÉLÉVISION NE FAIT PAS D'AUTOPROMOTION, ELLE DIFFUSE PRINCIPALEMENT DES CONTEXTES POLITIQUES ET AUTRES LIÉS À L'HISTOIRE, AU PRÉSENT ET À L'AVENIR DE L'ARMÉNIE OCCIDENTALE, AINSI QUE DES INFORMATIONS SOULEVANT DIVERSES QUESTIONS.

NOUS PRÉSENTONS ÉGALEMENT LA TRANSITION POLITIQUE DU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE D'ARMÉNIE OCCIDENTALE, DU GOUVERNEMENT, DE L'ASSEMBLÉE NATIONALE ET D'AUTRES STRUCTURES DE MANIÈRE TRANSPARENTE ET ACCESSIBLE. CHERS COMPATRIOTES, AVEC VOTRE SOUTIEN, LES POSSIBILITÉS DE NOTRE TÉLÉVISION SERONT ENCORE ÉLARGIES ET RENFORCÉES. NOUS SOMMES FORTS ENSEMBLE.

BANQUE DU BÉNÉFICIAIRE : 18206

SWIFT : AGRIFRPP882

IBAN : FR76 1820 6001 6060 2410 5442 422

BÉNÉFICIAIRE : ASSEMBLÉE DES ARMÉNIENS D'ARMENIE OCCIDENTALE (AAAO)

**WESTERN
ARMENIA**

Ce journal hebdomadaire est publié sous les auspices de la télévision d'État d'Arménie Occidentale.
Tous les droits d'auteur sont réservés.

<https://westernarmeniatv.com/>
info@western-armenia.eu

WHAT IS WESTERN ARMENIA?

The homeland of the **Armenians** is the **Armenian Highlands**, which cover an area of 400,000 km² and are located **between three seas**: the Mediterranean, the **Caspian and the Black**, with an average altitude of 1,500 to 1,800 m above sea level.

The highest point in the **Armenian highlands** is Mount Masis (5,165 metres). **The Armenian people** are the original **inhabitants of 6 Armenian provinces** (Bitlis, Trabzon, Van, Karin, Kharberd, Tigranakert-Diyarbakir), **historically known** as Armenia, then Turkish Armenia, and now **Western Armenia, and Cilicia**.

Prosperous states. However, the **Armenian highlands were the scene** of conquests and wars **by the Achaemenid** and Byzantine empires, the Arabs, the Mongols and the Seljuk Turks. **Between 1894 and 1923**, three successive **Turkish governments**, the Hamidian government, **the government** of the Young Turks and that of **Mustafa Kemal**, perpetrated the genocide of Armenians in Western Armenia, killing **almost 2 million people**.

After the genocide, most of the **indigenous Armenians** of Western **Armenia** were expelled from **their ancestral homeland** and dispersed **throughout the world**. Today, most of them live in exile, **victims of** assimilation processes.

The Armenians who **still live in occupied Western Armenia** continue to suffer **under the colonial yoke** of the invading **Turkish forces**. As part of the process of **national reconstruction**, a structure of the State of **Western Armenia**, a continuation of the **State of Armenia** recognised in 1920, has been **formed, based on** the National Council of **Western Armenia**, which declared its existence in **Shushi in Artsakh in 2004**.

PRESIDENT ARMENAG APRAHAMIAN GAVE AN INTERVIEW TO THE INFORMATION PLATFORM NEWINFO.AM

The President of Western Armenia, Armenag Aprahamian, gave an interview to Gohar Torosyan, journalist of the Newinfo.am information platform. During the meeting, the President spoke about the rights of the people of Artsakh, their identity and the challenges of Western Armenia.

Speaking about his activities, Armenag Aprahamian noted that as President of Western Armenia, he considers his main task to be to protect the constitution of the Republic of Western Armenia in all its aspects and to act with all political and legal mechanisms to protect our rights as an indigenous Armenian nation.

The President of Western Armenia, Armenag Aprahamian, said in his closing speech that indigenous peoples, within the framework of their right to self-determination, can also form their own International Court of Justice, it is up to them to decide, but today we have the opportunity to appeal to the member states of the Council of Europe constituted before the European Court of Human Rights, which is a good start.

“To be able to refer the matter to the International Criminal Court, you must be a member of the United Nations and ratify the Treaty of Rome. Western Armenia is doing everything to achieve this objective, despite the occupation of its territory.”

<https://my.mamul.am/am/post/1106617>

IN WESTERN ARMENIA, THE PRE-ELECTION CAMPAIGN HAS COME TO AN END

In Western Armenia, the pre-election campaign has come to an end.

On November 15, the campaign for the parliamentary elections of the third term of the National Assembly of Western Armenia, which will be held in December 2023, ended. Speaker of the National Assembly of the Republic of Western Armenia Nelly Harutyunyan summarized the results of the electronic voting. According to the results of electronic voting, out of 112 candidates Jean Ghazarosyan, Armenag Aprahamian, Lidia Margosyan, Nelly Harutyunyan, Gayane Tadevosyan, Simon Taronyan, Andranik Pertakian, Arman Khachikyan, Arman Grigoryan, Hovhannes Davtyan, Narine Sahakyan, Ashot Harutyunyan, Violeta Aghayan, Armenuhi Sahakyan, Khachik Haykanyan, Martin Khanyan, Anna Grigorian reached the necessary number of votes. Therefore, according to the results of the general electronic voting, 16 candidates crossed the passing threshold.

Voting on paper will continue until the end of November.

TODAY IS THE DAY OF THE ARMY OF WESTERN ARMENIA

Today, November 15, is the Day of the Army of Western Armenia.

1916 On November 15, the French government decides that :

The Armenian Legion would be commanded by French officers, but would not be part of the French army as an auxiliary unit. Armenian warriors would fight only against the Turks and in the territory of Cilicia. In order not to endanger the fragments of Western Armenianness, the legion was not called "Armenian", but "Eastern".

Many fighters who went through the First World War, Armenian prisoners and deserters from the Turkish army, as well as young Western Armenians who came to the USA to escape the genocide against the Armenians, joined the Legion. After long military exercises, in the spring of 1918, the two battalions of the legion, composed of about 4,000 Armenian and 1,000 Arab volunteers, left for the Palestinian front and were placed on the front line on the night of September 14. The heights of Arara (Rafat) were called "the second Dardanelles of the Turks". It was the most impregnable part of the entire military front, which the large British troops tried to capture three times in vain in March-April 1918 in order to advance to the north. Without the capture of Arara, it was impossible to start the general offensive of the allies, in the event of a successful outcome, Lebanon, Syria and Cilicia would be liberated. At the same time, the Armenian National Council of Tiflis signed a treaty with the Turkish terrorists in Batoum on 04 June 1918.

HISTORICAL AND CULTURAL EVENING “METS HAYK”

On November 17, the historical and cultural exhibition evening “Mets Hayk” took place, organized jointly with the government of Western Armenia. Handicrafts of gifted students were displayed in the exhibition.

The exhibition event brought together the management staff of the Vardenis Municipality, representatives of community, educational and other structures, invited parents and young people.

Participants of the event ceremonially received certificates and letters of thanks from the Government of Western Armenia.

<https://youtu.be/cIF8tZa4Lyw>

«Մեծ Հայկ»
պատմամշակութային
առաջին ցերեկույթը,
համագործակցությամբ՝
Արևմտյան Հայաստանի
կառավարության հետ
ցուցահանդես
մասնակցությամբ՝ Մեծ
Մասրիկ կերպարվեստի
ստուդիայի սաների,
ցերեկույթին իրենց հզոր ժող.
կատարումներով
կներկայանան՝ Միասնիկ
Ասատրյանը և Սամվել
Զաքրյանը:
Ամսի 17-ին ժամը՝ 14:00
Մեծ Մասրիկ միջնակարգ
դպրոցում:
Սիրո՛վ հրավիրում ենք...

Հարգանքներով
ՀՀ ԿԳՄՍՆ. ԳԴՄՍԿ
Մեծ Մասրիկ կերպարվեստի
ստուդիայի ղեկավար՝
Զեհրաբ Թովմասյան

ON THE QUESTION OF THE ARMENIANS OF WESTERN ARMENIA

During the period of the Ottoman Empire, the authorities issued various laws and regulations, to deliberately exclude the Armenians remaining in the country from economic life and to transfer their money to the Turks by various means.

The Armenians of Western Armenia were plundered, but the striking wealth of the Armenians of Constantinople remained. But, the Turks found an opportunity to rob the Armenians again.

On November 11, 1942, the Grand National Assembly of Turan Nations adopted the “land tax” law, which deprived the Armenians of Constantinople of their last cent and left them in poverty. Thus, the Turkish authorities brought to the final stage the process of dispossession of the Armenians of Western Armenia.

There was also a part of the general plundering of Armenians by foreign countries. Part of the abandoned properties consisted of the sums that Armenians paid in gold to foreign insurance companies. These insurance companies failed to fulfill their financial obligations to Armenians and embezzled their money. Armenians were treated the same as the establishments that operated in the Ottoman Empire.

By dispossessing an entire people and taking possession of the goods created by centuries of sweat and toil, the Turkish authorities were then able to resolve many problems threatening the state and the national security of the Turks. First, the Turks, at the expense of the wealth of the Armenians, filled the empty state coffers, covered the enormous war expenses and repaid a significant part of the foreign debts.

The Young Turks, then the republican authorities, eliminated their powerful competitor from the economic scene, created national capital by appropriating its property, its individual movable and immovable property. Today's Turkish economy relies on property confiscated from Armenians.

The nationalist movement led by Mustafa Kemal, thanks to whose victory the Republic of Turkey was created on October 29, 1923, was once again to the detriment of Armenian property, because it was financed by Turkish landowners, traders and soldiers. , who were enriched by the seizure of Armenian property.

The wealth stolen from the Armenians and kept in the Ministry of Finance has also regularly saved the Republic of Turkey, bringing it out of economic difficulties on several occasions.

As Turkish historian Taner Akcham assures, Turkey actually relies on the genocides against the Armenians of 1894-1915-1923.

The Turkish government must take material responsibility for this, because it was created as a state at the cost of plundering the wealth created by Armenians over the centuries.

According to the Paris Peace Assembly, the complete material loss of Armenians in 1914-1919 at 1919 prices amounted to 19,130,982,000 French francs or 3,693,239,768 US dollars.

The commission also found out which part of Armenia suffered exactly what losses. And so, the individual material loss of rural Armenians of Western Armenia was 4,601,610,000 francs, the individual loss of urban residents was 3,235,550,000 francs, and the non-individual material losses were 6,761,350,000 francs.

The material losses suffered by Armenians in Eastern Armenia and other Armenian-inhabited areas of the Caucasus, the losses of displaced Armenians from their permanent residences are 1,831,872,000 francs, the losses of non-displaced Armenians are 1,293,600,000 francs, and other material losses are 1,407,000,000 francs.

These figures do not include the material losses suffered by Armenians from 1894 to 1914 and from 1918 to the present day. If the losses of the mentioned period are also taken into account, then the above-mentioned number should be increased by at least 15-20%. Naturally, speaking about the genocide against the Armenians, we first of all, and almost exclusively, emphasized the human losses of the Armenian people.

However, during the years of the genocide, the Armenian people also suffered huge material losses. It is indisputable that one of the derivative goals of the genocide was the usurpation of the individual and collective property of the Armenian people. International law declares that the criminal should not enjoy the fruits of his crime.

The policy of persecution of non-Turkish peoples carried out for centuries in the Ottoman Empire did not bypass the linguistic sphere either. Naturally, the main goal of this policy was to force all non-Turkic peoples living in the territory of the empire to stop using and forget their native language and use Turkish (Ottoman) instead. Socio-political developments related to language became more active in the Ottoman Empire from the early 19th century onwards, especially alongside the Tanzimat reforms, when intellectuals attempted to simplify the difficult Ottoman language, these efforts reached another objective: to increase geography and the level of Turkish language. In 1876, Turkish (Ottoman) was first granted the status of an official state language by the newly adopted Ottoman constitution. Elaborate measures aimed at imposing the Turkish language were even more evident at the beginning of the 20th century, during the rule of the Young Turks, and the struggle against the languages of non-Turkic peoples began to acquire a state-organized character.

We can consider the so-called legal formulation of the action “Compatriot, speak Turkish” in 1937. On December 27, PPA deputy Sabri Toprak presented to parliament a bill entitled “Prohibiting those who use a foreign language instead of the national Turkish language”, according to which it was forbidden to use languages other than Turkish in public places: Armenian, Greek, French.

According to the first article of this draft, citizens of occupied Western Armenia could use languages other than Turkish “only at home; use of the native language, even when communicating with family members outside the home, should be punished. “From 24 hours to a week, or with a fine of ten liras to 100 liras.” In other words, indigenous peoples could not speak their native language in their occupied territory. This legislative project also involved the creation of a large army of whistleblowers who would inform the authorities about “outlaws”.

Furthermore, the law provided that those convicted under this article could not work as teachers, lawyers, journalists and that their diplomas must be revoked. It is true that this legislative initiative did not receive de jure legal status, but de facto many of its provisions have been implemented. , the “Compatriot, Speak Turkish” initiative continued later in the 1930s, 1940s and 1960s, and nationalist student and youth organizations were the main driving force. However, it is important to emphasize that the “Compatriot, Speak Turkish” initiative never stopped, even though it officially started in 1928, there is almost no evidence of its stopping and it continues today similarly in occupied Western Armenia, and public sentiments became even more aggressive.

ARMENIAN IDENTITY

What is the connection between Mushki and Armenians?

Nowadays, few nations can be proud of their ancient roots. Among them are Jews, Chinese, Ethiopians, Basques and Armenians. It is impossible to say with 100% accuracy how old Armenia is, but we have tried to analyze the most popular theories and get an idea of where Armenians come from.

The Russian historian Igor Dyakonov has theorized that the Armenians are to be identified with the Mushki, a people attested by the Assyrians and later in monastic inscriptions, as well as the Luvians and possibly the Greeks.

According to Assyrian inscriptions, the Mushki with their allies Urumu and Kaska (sometimes called Gagans, Kaskians or Apishlu) attempted to invade Assyria from the north. These Muskies were retroactively created "Eastern Muskies". Probably, after defeating the Mushki, the Assyrian king Tilgrat-Pileasar I resettled many of them in northern Syria.

In the 8th century, a group called Mushki was mentioned in the annals of the Kingdom of Van (Urartan) and Assyria as Tabalum near Cilicia. This group later became known as the Western Muskies.

The 5th century Greek historian Herodotus said: "Armenians are armed in Phrygian style".

Herodotus wrote that the Phrygians were originally from Macedonia. Dyakonov, using the writings of Herodotus and the fact that the Assyrians apparently associated the Mushki with the Phrygians. Dyakonov begins to argue that the Mushki were either the same Phrygians or a closely related group that followed them eastward from the Balkans into Armenia. Strangely enough, Dyakonov (and other scholars) also associated the Mushki with the Muski established by the Greeks, although the Greeks distinguished between the Moschians and the Phrygians. The ancient Greeks (e.g., Hecateos of Miletus) placed Moskho in the Pontic region of modern northeastern Turkey, and possibly also in Iran, near Lake Urmia.

Additionally, Dyakonov and others have suggested that the Meskhets/Moshes of Javakhk, Georgia were also Muski, leading some to speculate that the Muski spoke the Kartvelian language.

Unfortunately, they left no record of their language. The only personal name associated with them is King Mita of Mushki (West) of the 8th century BC. The Mita who fought against the Assyrians is believed to be Midas from Phrygia (located in present-day Cappadocia). This Midas is believed to have been the inspiration for the mythological king who turned everything he touched into gold.

However, modern research tells us that most of Diakonoff's arguments are unfounded. Genetic studies have revealed that most of the Armenian ethnogenesis ended in BC. in the year 1200. This suggests that if the Mushki were from the Balkans, they could not have contributed to the Armenian stock of origin, as their arrival was too late, and there are no signs of Balkan origin among Armenians dating back to this period.

Linguistically, the Phrygian language (of which we have records, unlike the Musk language) is now believed to be closely related to Greek. Despite these problems, the Armenian-musk connection proposed by Diakonoff is actually quite compelling when we recognize its main flaw.

There is no archaeological evidence that Western (so-called “Phrygian”) ceramic wares reached outside Cappadocia during the Bronze Age. However, there is evidence that ceramics from the east reached as far into the interior of Asia Minor as modern Elazig at this time (ca. 1200 BC). This style of pottery descends from the Middle Bronze Age “Transcaucasian” ceramics, originally found in southern Georgia and northern Armenia, spreading to most of modern Armenia and as far west as Karin, BC.

In the middle of the II millennium. Transcaucasian ceramics are associated with the Trialeti-Vanadzor culture, which both archaeological evidence and now genetics strongly suggest to be an Indo-European culture. It is very possible that the Trialeti-Vanadzor culture spoke a proto-Armenian language.

According to historian Aram Kosyan, the distinctiveness of Elazig ceramic items from earlier ceramic styles found in the region suggests a new population from the South Caucasus and the Armenian Highlands, who settled in the Elazig region in AD. In addition, Kosyan claims that the large amount of this pottery found at Elazig may indicate a 50 percent population increase. Kosyan believes that it refers to the settlement of the population originating from the South Caucasus. To be continued...

MARIAM'S TATTOOS. THE BEYOND OF HUMANITARIAN PHOTOGRAPHY

At the Promise Armenian Institute, Dr. Elise Semerjian spoke about her book "The Remains," in which tattooed and scarred women reveal the larger story of gender and genocide. Semirjian notes that among the images of the genocide against the Armenians, the community memory of tattooed Islamized Armenian women is the most important. The blue tribal tattoos that covered the face and body signified assimilation into Bedouin and Kurdish Muslim homes.

Semerjian focused his discussion on the context of a 1919 humanitarian portrait of a young woman named Mariam Azaryan. While the name of the genocide victim was forgotten during the collection and connection process, Semerjian presented his methodological approach on the topic of tattooed Armenian women.

There are types of tattoos that are a sign of self-expression, some show that a person is a member of this or that group, and some are a form of punishment. Additionally, there is also a photo of a woman from Aleppo taken in 1919. Her tattoos start from her face and go down to her neck, visible under her half-open shirt.

The woman's name is not known, but part of her story is presented in the caption explaining the painting. She was Armenian and thanks to the Young Women's Christian Association she was able to escape from the brothel. The inscription also mentions that during the genocide against the Armenians, women were captured and enslaved, or forced into prostitution, and tattoos were made to distinguish them. This is a deeply disturbing picture, a small story, which constitutes one of the undeniable facts that the genocide took place in the Ottoman Empire, which the Turkish government still denies.

CHILDREN OF WESTERN ARMENIA

VREZH BARSEGHYAN

Vrezh Barseghyan was born on May 11, 2001 in Yerevan.

He attended Kindergarten No. 56. He studied from first to fifth grade at Primary School No. 180 in Avan, then at Primary School No. 8 in Abovyan, where he finished his studies. He had an education of nine years.

Then he wanted to learn a trade, and on the advice of his uncle, he chose jewelry. He was very proficient in his profession at the age of 18 and on July 1, 2019, he was drafted into the Armenian army. He served in one of Karvachar's military units. He went into service with great pride and faith.

During the 44-day war of 2020, Vrezh served for 1 year and 3 months. He spoke to his mother almost every day. He last spoke late in the evening of September 26. Vrezh died on September 27, the very first day of the war. He died from a TTY attack. Vrezh rests in the family grave in Arinj.

ZHORA MARTIROSYAN

Zhora Martirosyan returned to Armenia from Russia to serve. At the start of the war, he was again in Russia to participate in the military exercise "Caucasus-2020". He arrived in Armenia on the 5th day of the war, October 2, went to the battlefield and died on October 22 in Sanasar.

The hero Zhora Martirosyan was born on June 10, 2001 in Yerevan. He was 15 years old when his family decided to move to the Russian Federation. However, before turning 18, Zhora informed her parents of her decision to return to Armenia and serve in the Armenian army.

Zhora first served in the Armavir military training unit, and after 6 months he was transferred to Sanasar, Kubatlu.

VREZH MANUKYAN

During the war, Senior Lieutenant Vrezh Manukyan was the commander of the third platoon of the Drombon assault battalion. The battalion participated in the battles of Talish, Mataghis, Martakert, Haterk, Shekher, Hadrut, and Shushi. On November 5, the Airborne Assault Battalion was tasked with two platoons to join the defensive battles in the foothills of Shushi. The platoon commanders were Vrezh Manukyan and Arman Zakaryan. The platoons managed to break out of the blockade on the night of November 8. Fighting in the forests, they retreated and reached Stepanakert at 4 a.m. on November 9. During the war, Vrezh Manukyan's platoon suffered one casualty and two wounded.

"A troop of 800-900 people landed from Shushi on November 5 and did not participate in further combat operations. In 90% of cases there was no communication, there was no leadership, and if there was no leadership, there could be no victory," said Lieutenant Vrezh Manukyan, commander of the third platoon of the Drombon assault battalion, whose battalion participated in the 7 war zones: Talish, Mataghis, Martakert, Haterk, Shekher, Hadrut, and Shushi combat operations.

In one of the interviews, Vrezh Manukyan answered the question: when did they arrive in Shushi on November 5, where were they stationed, what was their combat mission?

"On the afternoon of November 5, around five o'clock, we arrived and were parked at the intersection of the road leading to Karin Tak-Shushi, near the power grid and on Fir Hill. We had to guard the right part of the road and adjacent areas with the special battalion of our army. When we arrived, Hadrut's Fifth Battalion, led by company commander Major Geghaznik Tonoyan, was guarding the top of the road leading to Karin Tak-Shushi, a group from the company was manning the positions and directing the fighting, and another group, as a reserve force,

was on wounded and ammunition. Wherever we were positioned, one could say, there was no position, there were entrenched positions, behind rocks, trees, hills, no hiding place, but no position, no shelter, nothing, everything was open. We fought under the sky. , in the open field.

Vrezh Manukyan noted that there was no connection. In any operation, whether training or combat, communication is the most important attribute, which can be said to be absent 85-90% of these days.

"I was one of the commanders, I also had flaws. I am 26 years old, I was 23 during the war, I cannot have followed this combat path, have this experience, this fantasy and plan their operation to liberate large areas with small groups without causing casualties, as Seiran Ohanyan said, but much more than me, the senior officers made much more serious mistakes, even running away. There was no one to give orders, there was no direction, there was no connection, there was no decisiveness of any of this and the resulting infantry. aerial weapons and REP complexes were not working and the enemy's fire assets in this part were working on us every minute.

During the 44-day war, this part probably had the greatest number of casualties and gunshot wounds. On November 8, 400 people were killed by firearms in this part in 10 minutes.

Since November 6, the road was closed on both sides, we were under siege, our forces could not come to help from the gas station on the Shushi road, they could not deliver food, water or ammunition, only armored vehicles could come to evacuate the wounded, to bring other ammunition, but they were also hit, in our sector they hit the HMM-2 carrying wounded.

On November 7, our tanks advanced, our group of paratroopers also advanced with a special unit, we took weapons and ammunition there, food, cigarettes, we had nothing, they could not provide them nor communications or water or food. On the same day, November 7, we retreated again, because the enemy was in numerical superiority and we could not maintain our advance.

On November 7, in the afternoon, we can say that our command had no contact with us, our relatives thought that we were not there either, the intensity of the fire was so great that every ten minutes there were either casualties or injuries. Not a single armored vehicle could approach, only a few eagles from the Khojalu armored brigade came with their brigade commander, carrying the wounded and bringing weapons.

On November 8, Tovmas (posthumous hero of Artsakh) from the Eghniks group was wounded. My platoon member Vanush Poghosyan and I approached, took him to the road, the sniper shot him in the leg, we bandaged him with Ded from the special forces, we installed him in an ambulance, and on the way, they hit the vehicle. »

DAVIT HOVHANNESYAN

From 2012 to 2017, Davit Hovhannesian studied at the Higher Airborne Command School in Ryazan, Russia. Since 2018, he has served in Artsakh within the Drombon Assault Battalion as a platoon commander. From the fourth day of the Artsakh war, which began on September 27, 2020, he was appointed company commander.

From the first day of the war, Davit and his company carried out combat tasks in the directions of Talish, Aghdaban, Mataghis of Martakert region, Shekher village, Shushi and Martuni region.

On November 6, Davit Hovhannesian was injured in the ruins of Shushi.

After the war, Davit Hovhannesian wrote the book “The Strange War”, part of which is presented below.

At 7:35 a.m., September 27, 2020

I woke up to the call. It was Rob's phone. Rob's fiancée was calling from Stepanakert. The girl's scream could be heard over the phone. Rob kept asking what happened.

Then Rob pulled my arm and said: Stepanakert is being bombed.

We are heading towards the Martakert region, I realize we are going to Mataghis. There were a lot of civilian cars on the road, full of stuff and people.

The peaceful population was fleeing Artsakh. Shells were exploding, truly deadly shells. I thought it was a game, nothing terrible, nothing big, just a projectile. I looked at everything so calmly, as if I had been preparing for it all my life, as if I had lived alongside war all my life.

Is it a war or a conflict like that of 2016?

Above hovered the winged dead, the so-called “suicide bombers,” the Israeli-made Harop drones. There were so many that we didn't understand where the voice was really coming from. That disgusting, terrible voice that warns you that you are going to die soon.

The head-on shooting and the explosions did not allow us to concentrate and understand what was ultimately happening. I wanted to understand the nature of these military operations, what will happen next – large-scale operations? Or local battles?

Little by little, I began to understand that we would not get out of here alive. The soldiers witnessed such chaos for the first time in their lives. The anxiety gradually subsided. At this point, we don't even have time to panic. Your brain is working at maximum tension, you have to pull yourself together, otherwise you will die.

Everyone was trying to live. Officers were the only strength and power of a soldier. Even though the officers had also been killed and did not yet know the smell of gunpowder, they were the soldiers' only hope. The soldiers had to obey them without question and observed their behavior during the battle. The soldiers believed in their commanders. There was no other way out.

So far, everything was going well. We have all become accustomed to this chaos. An hour or two had passed.

I could see the enemy. They wore different clothes. Who are the people in black? They were bearded, without helmets. His head was tied with bandanas. They are incomprehensible people. The shooting did not stop. Their soldiers fell and fell. We destroyed them, and they came and sounded the death knell. I was amazed why they came straight to their deaths like that. As if the brains were turned off.

The enemy, shouting “Allah Akbar”, was approaching us. Another skirmish, but more regular, the exchanges of fire turned into one on one and shooting on target. I fired and watched how the light-reflecting bullets destroyed the enemy defense. What is the point of the defense if it could be violated in this way?

I realized that there was no one other than us in the indicated area. Where are the others ? I was the company commander and began to organize the troop. Everyone gathered in the center of the trench, waiting for the next order. We wanted to escape the death knell and appear near our army in Mataghis, get supplies, rest and finally understand what is happening throughout Karabakh.

We all knew that the enemy had been surrounding us for a long time and that the main heights and the observation post were occupied. This meant the success of our walk was 50/50.

How do we bear this psychological burden? There is no other way. Either you'll take it or you'll die of fear. The choice is not great.

...I looked back and sent the boys back from the 101st position. I looked at Vahagn. He stood tall with the night vision device in his hand, looking proudly ahead, as if he wanted to say that he is strong and will not give up.

01.10.2020, at 4:30 a.m.

I woke up. Someone was pulling my arm and calling my name. I opened my eyes and saw Arsen, our company commander, smiling in front of me. Arsen, the commander of our military unit, deputy commander Marat Israelyan, the head of the secret department Irina and several soldiers were separated from us by the road. When the fighting started on the first day, Irina was on the phone with Vlad, the head of her department. Vlad later told that, like during the conversation, the connection was suddenly cut off after a loud explosion.

Most likely, passing tanks fired and blew up the car carrying the secret documents, and Irina was killed. Unfortunately, Irina's fate is still unknown. Mr. Captain Marat Israelyan, deputy commander of the military unit responsible for technical security, also occupied the 165th position. He had managed to reach the canoe.

Then the following will be clear: Mr. Israelyan was wounded and when he had to retreat from position 165 under fire, the soldiers ran towards Israelyan to help him get out of the position, Israelyan told the soldiers to go check the safety of the road. When the soldiers returned to Israelian, he was no longer alive. The soldiers said Israeli did it specifically so they wouldn't see how he shot himself. Mr. Israelyan deliberately committed suicide so as not to be captured and become a burden to the soldiers...

Translation from Russian by Lusine Hovhannisyan

HOVIK AVAGYAN

On October 23, 2023, volunteer Hovik Avagyan, a resident of the village of Taghavard, took 52 soldiers who were retreating from Hadrut near Kirs Mountain after the blockade to the village of Zardanashen, then under Armenian control. The next day, October 24, Hovik Avagyan was killed by sniper fire in a position between the villages of Zardanashen and Taghavard.

Hovik lived with his family in the village of Taghavard in the Martuni region. Hovik and his wife Emma have 3 daughters. On the first day of the war, September 27, Hovik Avagyan was in Stepanakert with his wife. They heard the sounds of bomb explosions and Hovik returned to Taghavard with his wife.

Two days later, seeing that the situation was becoming more and more tense, Emma moved to Yerevan with the girls. Hovik Avagyan was injured in the First Artsakh War and suffered from second degree disability. The wife, Emma, urged her husband to leave the village during the war, but Hovik remained in the village. "I won't leave the village, how will I face the villagers later?" Hovik said.

The last time Hovik was seen by the head of the village of Zardanashen, Volodya Danielyan. On his way to meet the reservists who had come to the village, he saw Hovik standing alone near a tree and said the reservists were coming. A few hours later, gunshots were heard. The village clerk learned that a villager had been killed and began to call everyone in neighboring positions one by one.

Only Hovik did not answer. The husband of Hovik's eldest daughter, Gayane, called Hovik the morning of the day he died and asked him why he was not leaving the village, because all the other villagers had already left. Hovik said it was already late. Hovik's body was brought back by his wife Emma's brother. Hovik's phone and gun were not with him, but his passport was in his pocket.

Hovik was buried on October 25 at the Taghavard cemetery. The cemetery was located in Verin Taghavard, which came under Azerbaijani control on October 27.

On December 19, 2020, the remains of Hovik Avagyan and 4 other villagers buried in Taghavard were taken out of Verin Taghavard through the efforts of Russian peacekeepers and the International Committee of the Red Cross and reburied in the fraternal cemetery of Stepanakert, which passed to Azerbaijani control in 2023.

ANDRANIK ET GRISHA LALAYAN

The commander of the artillery division, Major Andranik Lalayan, aged 30, died while defending the homeland during the 44-day war.

defending the homeland during the 44-day war, holding the Getak-Borun hill in the direction of Mataghis-Martakert at the cost of his life.

Andranik Lalayan was appointed commander of the division in February 2020. In the early days the division was stationed in the Gulija district of the Akna region.

From 14 October, Andranik moved to the command observation post on the Getak-Borun hill between Martakert and Mataghis, from where he transmitted coordinates to the artillery batteries. Getak-Borun hill between Martakert and Mataghis, from where he transmitted the coordinates to the artillery batteries behind them.

That same day, Andranik called his mother and told her to leave Artsakh with his wife Ani and grandchildren. Ani and his grandchildren. Valida moved to Abovyan with her daughter-in-law and grandchildren.

Andranik's father, Grisha Lalayan, took part in the defence of Verin Taghavard during the war. On 27 October, part of the village of Taghavard, Verin Taghavard, came under Bakvi control. The Lalayan house and Andranik's grave also remained in Verin Taghavard.

You can find out more about the Lalayan father and son on the Armenian Television website.

CULTURE

CULTURAL GENOCIDE

On September 20, 2023, Natik Alishov, a researcher at the Baku Institute of Archeology and Ethnography, posted photos of the royal sources in Tigranakert, Artsakh, on his Facebook page.

The photos show that earthworks are underway in the area adjacent to the mosque built by Panah Khan to the south. As a result of the work, sections of the wall covered with medium-sized rough stones were opened up. In his comments, the Azerbaijani archaeologist states that they have been working in this area since August 23, 2023.

It should be noted that since 2021, the Azerbaijani side has regularly announced that archaeological work is planned in the territories “liberated from Armenian occupation”.

This is the first known fact of the Azerbaijani “excavations” of Tigranakert. The “excavations” were initiated near the royal springs, adjacent to the 18th century mosque. Additionally, they opened a part of the wall that had been excavated by the Tigranakert expedition in 2011. This is the retaining wall of the cemetery next to the mosque.

Excavations in 2011 around the royal springs also revealed the swimming pool in front of the mosque, the strip-shaped foundations of an adjacent rock-cut structure and similar to the fortifications of the walled district.

AZERBAIJAN DESTROYED THE ARMENIAN CHURCH AND CULTURE LOCATED IN THE HADRUT REGION OF OCCUPIED ARTSAKH

The international organization for the protection of Caucasian heritage (Caucasus Heritage Watch) warns against the destruction of the Armenian church in the Hadrut region of occupied Artsakh, which proves the violation of the decision of the international tribunal of Nations United. In the summer of 2022, Caucasus Heritage Watch recorded the almost complete destruction of the village of Mokhrenes in the Hadrut region, which came under the control of Azerbaijan after the 44-day war of 2020.

Among the destroyed structures was also the Armenian Church of Saint Sargis in Mokhrenes, built in the 18th and 19th centuries. However, as mentioned in the publication, the demolition of the St. Sargis Church was apparently not the last step in terms of Azerbaijani intervention, since the organization documented evidence of further construction work during its monitoring continuous.

The organization reminds that Baku is obliged to protect Armenian cultural heritage and prevent any attempts to erase centuries-old Armenian cultural and religious life in Mokhrenes. Recall that on December 7, 2021, the International Court of Justice made a decision obliging Baku to “take all necessary measures to prevent and punish acts of vandalism and desecration targeting Armenian cultural heritage, including churches and other places of worship, monuments, memorials, against cemeteries and artifacts.”

DEAR COMPATRIOTS, WESTERN ARMENIA TELEVISION DOES NOT ENGAGE IN SELF-PROMOTION. THE LEADERSHIP OF WESTERN ARMENIA, REMAINING TRUE TO ITS IDEA AND PRINCIPLES, CONTINUES THROUGH TELEVISION AND OTHER MEDIA PLATFORMS TO PRESENT EVENTS RELATED TO THE HISTORY, PRESENT AND FUTURE OF OUR COUNTRY IN A NEW WAY, INFORMS ABOUT POLITICAL AND SOCIAL EVENTS OF THE GOVERNMENT, AND ALSO PROVIDES AN OPPORTUNITY TO COMMUNICATE CLOSER WITH EACH OTHER. WITH THE HELP OF OUR TELEVISION, YOU CAN ESTABLISH DIRECT COMMUNICATION WITH THE GOVERNMENT, MEMBERS OF THE NATIONAL ASSEMBLY, RAISE ALL THE ISSUES THAT CONCERN YOU THAT ARE DIRECTLY RELATED TO WESTERN ARMENIA AND ITS CITIZENS, AND ALSO MAKE VARIOUS PROPOSALS. BESIDES BEING A TV VIEWER, YOU ALSO HAVE THE OPPORTUNITY TO BECOME A CITIZEN OF WESTERN ARMENIA BY FOLLOWING THE APPROPRIATE PROCEDURE.

LET US REMIND YOU THAT WESTERN ARMENIA TV DOES NOT ENGAGE IN SELF-PROMOTION, BUT STRIVES TO EXPAND CONNECTIONS WITH YOUR HELP. YOUR SUPPORT IS OUR COMMON VICTORY. TOGETHER – WE ARE FORCE!

BANQUE DU BÉNÉFICIAIRE : 18206

SWIFT : AGRIFRPP882

IBAN : FR76 1820 6001 6060 2410 5442 422

BÉNÉFICIAIRE : ASSEMBLÉE DES ARMÉNIENS D'ARMENIE OCCIDENTALE (AAAO)

**WESTERN
ARMENIA**

The weekly journal is compiled under the auspices of the State Television of Western Armenia.
All copyrights are reserved.

<https://westernarmeniatv.com/>
info@western-armenia.eu